

JOAN MAS I VIVES

MIQUEL FERRANDO DE LA CÀRCEL
I EL VIGILANT DESPERTADOR

INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquest treball és el de presentar un poeta mallorquí que va viure al darrer terç del segle XVI i a la primera meitat del segle XVII: Miquel Ferrando de la Càrcel. Ens impulsa a fer-ho haver localitzat a la Biblioteca de la Societat Arqueològica Lulliana, de Palma, el manuscrit del seu poema més extens i ambiciós, el *Vigilant despertador*. Joaquim Maria Bover ja va veure aquest mateix manuscrit i en va fer una descripció mínima,¹ però després la historiografia i l'erudició modernes n'han perdut el rastre i, a tot comptar, han repetit algunes de les dades de Bover. Nogensmenys, M. Ferrando de la Càrcel és un autor prou interessant, del qual ja s'ha remarcat sovint l'elogi que fa de la llengua catalana, o «mallorquina», que diu ell, ben meritori en una època tan propensa a l'emmirallament en la cultura, i especialment en la literatura, castellana com és la del Barroc. D'altra banda, la seva obra poètica, tota ella de finalitats didàctiques, voluntàriament intenta d'ajustar-se a un to preferentment popular que l'allunya, almenys fins a un cert punt, de les pretensions de culteranistes i conceptistes, la qual cosa fa que es mantingui en un graó les exigències estilístiques del qual domina i en treu bon profit. Això, però, no impedeix que es mostri interessat per assajar formes mètriques innovadores o de creació recent, com tampoc no impedeix que traixi alguns dels tòpics de la literatura culta d'aleshores. Tanmateix, el mèrit més gran dels seus versos és el de reflectir les tensions socials de l'època, cosa que ja va intuir Jordi Rubió i Balaguer en estudiar

1. Joaquín María Bover, *Biblioteca de Escritores Baleares*, Palma, impremta de P. J. Gelabert, 1868, t. I, pp. 160-162.

el *Tractat de vicis i mals costums de la present temporada*.² Ara podem afirmar que Miquel Ferrando de la Càrcel esdevé sovint cronista d'uns anys especialment turbulents, marcats per l'auge del bandolerisme i amb gairebé tota la noblesa mallorquina migpartida en dues parcialitats, els Canamunt i els Canavall. A més, ell fou un cronista molt especial pel fet que professionalment va exercir d'alguatir reial i massa sovint es trobà al bell mig dels esdeveniments que provocaren les seves reflexions i els seus consells morals.

Aquests són alguns dels aspectes que provarem de mostrar. Ens sap greu no poder ésser tan exhaustius com voldríem. Hem pogut exhumar uns pocs documents d'arxiu que ens presenten algunes actuacions professionals de Miquel Ferrando de la Càrcel i que creiem que donen fonament a les afirmacions que acabam de fer. No obstant això, queda més d'una incògnita per desvetllar i potser més d'un malentès per desfer. Qualsevol que s'hagi endinsat en l'estudi d'una personalitat que va viure en uns anys tan poc coneguts per la historiografia literària catalana com els que li toquen al nostre autor comprendrà com és de difícil la recerca. Així i tot, encara que correm el risc que alguna de les hipòtesis que formulem ara sigui modificada aviat, pensam que ja és ben hora de recuperar part de la biografia i de l'obra d'aquest escriptor. Això és el que pretenem de fer en els paràgrafs següents.

ASPECTES BIOGRÀFICS

Miquel Ferrando de la Càrcel i Ferrando de Càrcell

El primer problema amb què ens trobam és el de precisar de quin escriptor parlam. Bover dóna entrada a la seva *Biblioteca de Escritores Baleares* a un «Càrcel (Miquel Ferrando)», del qual descobrí la partida de defunció al llibre d'òbits de la parròquia de Sant Nicolau, de Palma: «Ferrando de Càrcel, texidor y poeta cèlebre, morí a 10 de agost 1594 en St. Nicolau, molt pobre de reals y pobríssim de amichs»;³ d'aquest

2. Jordi Rubió, «Miquel Ferrando de la Càrcer», *Historia General de las Literaturas Hispánicas*, vol. IV, 1a. part, Barcelona, 1965, pp. 544-546.

3. Transcrivim directament del llibre de defuncions de Sant Nicolau, conservat

«poeta», no en sap res més, però li atribueix el *Tractat de vicis i mals costums de la present temporada*. D'altra banda, inventaria un «Càrcel (Miguel Ferrando de la)», del qual coneix el testament, atorgat el 5 de juny de 1651, la data de defunció exhumada al llibre d'òbits de la parròquia de Santa Eulàlia, el 5 de gener de 1652, pot assegurar que va escriure el *Vigilant despertador*, perquè n'ha vist el manuscrit i aquest no permet cap mena de dubte, i encara Bover llança la idea que pot ésser fill de l'anterior.

Nosaltres no tenim gaires més elements dels que utilitzà l'il·lustre erudit vuitcentista, però ens sembla que es pot afirmar, amb moltes possibilitats d'encert, que el *Tractat de vicis* i el *Vigilant despertador* són obra d'un mateix autor. La cronologia no s'hi oposa: el *Vigilant despertador* porta censura eclesiàstica signada pel vicari general Nadal Santandreu, el 24 d'octubre de 1623,⁴ i el *Tractat de vicis* ens ha arribat en nombroses edicions dels segles XVII i XVIII, la més antiga de les quals sembla ésser la de Barcelona de 1625.⁵ Aquestes edicions donen sempre el nom complet de l'autor i la seva procedència —«Miquel Ferrando de la Càrcer, natural de Mallorca»— i aquest nom és gairebé idèntic al de l'algutzir reial⁶ i lleugerament diferent al del teixidor de lli. Tanmateix,

a l'Arxiu Diocesà de Mallorca. Bover no posa el «de» davant «Càrcel». Cf. J. M. Bover, *Biblioteca*, t. I, p. 163.

4. No el 24 d'octubre de 1633 com, per error, afirma Bover. Cf. *infra*, «El manuscrit».

5. Hem vist esmentades les següents edicions d'aquesta obreta: Barcelona, Llorens Deu, 1625; Barcelona, 1635; Barcelona, Comellas, 1645; Palma de Mallorca, Melchor Guasp, 1694; Palma de Mallorca, Ignaci Frau, s.a.; Palma de Mallorca, Viuda de Guasp, s.a.; Girona, Miguel Bro, s.a.; Girona, Jaume Bro, s.a.; Barcelona, Mariano Soldevila, s.a.; Barcelona, Juan Forns, s.a.; Palma, Felip Guasp, 1865. Cf. Mariano Aguiló y Fuster, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid, 1923, pp. 597-598; Antonio Palau y Dulcet, *Manual del Librero hispanoamericano*, t. III, Madrid, 1950, p. 155, a més de les obres de Bover i Rubió ja citades. Palau afirma que «Aguiló opina que la primera edició se remonta a últimos del siglo XVI», però no sé d'on treu això.

6. L'algutzir sempre signa «Miquel Ferrando de la Càrcel», amb alguna variació purament ortogràfica. Vegeu l'apèndix documental nùms. 2, 3 i 7; i encara Arxiu del Regne de Mallorca, A. CR. XVI, 445, ff. 185 i 314. Cal dir que el mot «càrcer», amb el significat de «presó», era ben viu aleshores, però era sempre masculí i s'usava preferentment en plural (cf. apèndix documental, 4). Potser la catalanització de «Càrcel» en «Càrcer», conservant però el femení, és deguda a les

la raó de més pes ens la donen les característiques d'aquestes obres: el *Vigilant despertador* i el *Tractat de vicis* responen a unes mateixes intencions, empen unes mateixes tècniques literàries i fan ostentació d'una mateixa erudició, sobretot eclesiàstica i classicista; també hi ha força coincidència en els temes i fins i tot en molts de detalls concrets, com després veurem. Encara, la nota necrològica que alludeix a Ferrando de Càrcell no sembla correspondre's amb la d'un escriptor que tingués la formació que calia per poder escriure el *Tractat de vicis*, i això ja ho va intuir Jordi Rubió en remarcar que «aunque Bover dice que fue un pobre tejedor, más bien parece un eclesiástico»;⁷ doncs bé, Miquel Ferrando de la Càrcel no era eclesiàstic, però entre els membres de la seva família n'hi havia més d'un i, a més, al *Vigilant despertador* demostra sobrerament que tenia aquesta formació.

Al nostre parer, Bover, quan encara no coneixia el *Vigilant despertador*,⁸ va trobar la notificació de l'òbit de Ferrando de Càrcell i de seguida va atorgar-li l'autoria del *Tractat de vicis*, autoria que s'ha repetit fins ara. Després va descobrir la figura de l'alguatir reial, però no volgué contradir el que ja havia afirmat; no volgué, o no sabé veure les coincidències de què ara parlàvem. I s'inventà allò de pare i fill. És més difícil de pronunciar-se sobre aquest darrer aspecte, però tampoc no sembla respondre a la realitat. L'alguatir Ferrando gaudia d'una bona situació econòmica —n'és una prova el seu testament— i es relacionava amb un sector prou important de la noblesa mallorquina. Això no sembla gaire compatible amb la indigència en què morí el teixidor el 1594, encara que també és cert que els virreis del XVII no pogueren mirar gaire prim en el nomenament d'alguatirs i que aquest podia ésser un bon camí per enriquir-se, si hom no tenia gaires escrúpols. No creiem que sigui el cas. El prou poderós alguatir Miquel Ferrando de la Càrcel, elogiat, respectat, odiat o temut per uns o altres no sembla fill d'aquell Ferrando de Càrcell «molt pobre de reals i pobríssim d'amics». És hora d'acceptar que d'aquest «celebre poeta» no en sabem absolutament res. Potser la seva «celebritat» s'haurà

edicions siscentistes fetes al Principat que acabam de citar, encara que la vacil·lació «Càrcel»/«Càrcer» era també normal a Mallorca (cf. *infra*, n. 38).

7. *Ibid.*, pp. 544-545.

8. No l'inclou, per exemple, a la *Memoria biográfica de los mallorquines que se han distinguido en la antigua y moderna literatura*, Palma, 1842.

de cercar en l'àmbit dels glosadors i de la literatura oral més que en el de la literatura culta. En definitiva, però, és això, no en sabem absolutament res i aquest fet no canviarà si li atribuïm obres que tinguin tan poques possibilitats d'ésser seves com el *Tractat de vicis*.

*Sort i dissort d'un algtzír reial
a l'època del bandolerisme barroç*

En canvi, de Miquel Ferrando de la Càrcel, algtzír reial, sí que en podem documentar alguns avatars biogràfics, encara que no tants com voldríem. Pel mateix caràcter del seu ofici havia de figurar sovint en la documentació derivada de les causes criminals de l'Audiència. Aquestes causes en bona part s'han de donar definitivament per perdudes,⁹ però algunes ens en resten i encara hi podem descobrir algun cop el nom del nostre autor. En aquest sentit és especialment important el famós procés per la mort de Jaume Joan Berga, del qual traiem la major part de la documentació que donam a l'apèndix.¹⁰

Per exemple, el 27 de març de 1620 Miquel Ferrando de la Càrcel fou interrogat, com a expert en temes de l'Audiència, pel procurador fiscal Llorenç Planas, sobre si era habitud a Mallorca de considerar vàlides les deposicions encara que no fossin ratificades.¹¹ El document ens precisa algunes de les seves dades personals. Concretament tenia aleshores 43 anys, és a dir que havia nascut entre el març de 1576 i el març de 1577;¹² també confessa que feia onze o dotze anys que exercia l'ofici d'algtzír reial, és a dir que havia accedit a aquest ofici cap al 1608 o 1609, quan tenia poc més de 30 anys.

Per adonar-nos del que això comportava cal recordar breument la situació social de la Mallorca d'aleshores. Després dels fets del 20 de març de 1598, en què perderen la vida Joanot Rossinyol i Jordi de Sant

9. Cf. Aina Le-Senne, *Canamunt i Canavall. Els conflictes socials a Mallorca en el segle XVII*, Palma, Moll, 1981, pp. 109-110.

10. És a l'ARM, Audiència, CR. XVI, 445 i 445 b.

11. Cf. Apèndix documental, 3.

12. Hem repassat els llibres de baptismes d'algunes parròquies de Palma —Sant Miquel, Sant Nicolau i Santa Eulàlia—, sovint molt cremats per la tinta, i no hem pogut precisar més aquesta data.

Joan a mans dels partidaris de la família Anglada, aparentment per una qüestió de festeig, s'accentuà la divisió de la noblesa illenca en dos bàndols, el de Canamunt i el de Canavall, és a dir, partidaris dels Anglada i dels Rossinyol, respectivament. Aquestes bandositats, en el marc d'una economia depauperada i a l'empara d'una administració de justícia impotent per l'escassetat de mitjans amb què comptava i pels conflictes de jurisdiccions que sovint es plantejaven, feren que tota la vida social es reorganitzàs al seu entorn. El fenomen més greu que en derivà o que hi estigué estretament relacionat fou el del bandolerisme. També els bandolers, protegits pels senyors, es dividiren en partidaris d'un o altre bàndol i, actuant per compte propi o per compte de la noblesa, atemoriren tota l'illa. Les morts violentes eren freqüentíssimes i també ho eren les execucions de penes capitals. El 1619 l'inquisidor de Mallorca informava així el seu superior: «Son más de cuatrocientas muertas las que se han cometido después que estoy aquí, que son tres años (julio de 1616 - mayo de 1619), con arcabuces y pistolas alevosamente, y son tan ciertas las venganzas, aunque sean de causas leves, que no hay quien tenga segura la vida».¹³ Efectivament, els noticiaris de l'època i les monografies que l'han tractada demostren amb profusió de dades el fonament d'aquestes paraules.¹⁴ Nosaltres no ens hi podem entretenir, però ens interessa remarcar que aquest estat de coses arribà gairebé fins al darrer terç del segle i, per tant, Miquel Ferrando de la Càrcel s'hi trobà al bell mig. Precisament els algtuzirs reials, que depenien directament del virrei, eren els més directes implicats en la persecució de bandejats¹⁵ i, efectivament,

13. Donà a conèixer aquest testimoniatge J. M. Quadrado (*cf.* P. Piferrer i José M. Quadrado, *Islas Baleares*, Barcelona, 1888, p. 220, n. 2). Després s'ha repetit sovint.

14. A més dels treballs insubstituïbles de Le-Senne, citat a la n. 9, i de Quadrado, citat a la nota anterior, cal consultar: Álvaro Campaner y Fuertes, *Cronicon Mayoricense*, Palma de Mallorca, 1984³; Jaume Lladó Ferragut, «El siglo XVII en Mallorca», dins *Historia de Mallorca*, t. II, Palma, 1975, pp. 257A-288A; F. Martí i Camps, *Estampes mallorquines del segle XVII*, Palma, Moll, 1975.

15. El mateix virrei els nomenava i en l'acta acreditativa s'especificaven les seves funcions. No coneixem el document referit directament a Miquel Ferrando de la Càrcel, però devia ésser semblant a altres. Per exemple al de Pere Joan Terrers, nomenat el 20 d'octubre de 1607, poc abans que el nostre autor: «Lo Illim. señor Don Joan Vilaragut (...) atenen que, per la fraquència de delictes q. en lo pnt. regne se cometen de ordinari, són menester molts ministres, per tan, confiat

encara que de l'actuació concreta del protagonista d'aquest estudi no en tinguem gaires dades precises, les poques que ens han arribat són prou explícites.

Com és sabut, un dels afers més sorollosos de tot el segle XVII fou l'assassinat, el 24 de maig de 1619, de l'oïdor i jutge de l'Audiència Jaume Joan Berga i el procés que en derivà. Doncs bé, quasi tota la documentació d'arxiu referent a Miquel Ferrando de la Càrcel que hem pogut trobar pertany, com hem dit, a aquest procés i mostra fins a quin punt un algtzuir reial es veia implicat, necessàriament implicat, en la dinàmica de les rivalitats entre Canamunt i Canavall, i fins a quin punt la seva vida perillava per culpa d'aquesta dinàmica.

Jaume Joan Berga tenia fama de dur i d'inflexible i això li havia creat molts d'enemics, però la seva mort fou deguda a una venjança directa. Poc abans que es produís havien estat executats tres bandejats de la colla de Selva: Bartomeu Ferragut, àlias Boda, Joan Pau Santa Creu i Antoni Domingo, àlias Manescal.¹⁶ Això provocà la indignació dels protectors d'aquesta colla, formada per bandejats de Canamunt, i dels familiars dels executats. Concretament el germà de Bartomeu Ferragut, Mateu Ferragut, sacerdot i per això conegut com el capellà Boda, va prometre de venjar-se i va ésser l'instigador principal de l'assassinat de Berga. Però ens interessa remarcar el paper que va jugar en tot això el nostre personatge: precisament fou ell l'algutzir que empresonà els bandejats i, per tant, qui va possibilitar que fossin jutjats i executats. Naturalment això li valgué els odis més furibunds. La venjança del capellà Boda no anava dirigida específicament contra l'oïdor Berga, sinó contra algun dels membres de l'Audiència que havien participat en la detenció, judici i ajusticiament del seu germà. A la deposició d'Antoni Gibert, àlias Treufoc,

de la suficiència y legalitat de Pere Joan Terrer, elegim lo dit Pere Joan Terrers per a q. puga aportar vara y insígnia y puga pendre y capturar qualsevols delinqüents y altres persones que se li cometra y puga fer y exercir qualsevols execucions y altres negocis criminals y civils q. se li comenaran en la forma acustumada (...). ARM, Audiència, XXXIV, 2228, f. 1.

16. Prenim els noms de l'interrogatori de Jeroni Pau de la Cavalleria del 8 de novembre de 1619 (ARM, Audiència, CR. XVI, 445, f. 53v). No podem precisar la data d'execució d'aquests bandejats, però segurament formen part dels cinc facinerosos que, segons Quadrado (*Islas Baleares*, p. 220), foren penjats «en los primeros meses de 1619».

l'autor material de la mort de Berga, del 12 d'agost de 1619,¹⁷ veiem que, en efecte, la vida de Miquel Ferrando de la Càrcel va perillar més d'un cop. Primer, alguns dies abans del 24 de maig de 1619, quan els bandejats eren a Selva i els arribà la notícia que l'algutzir era a Inca: fins i tot s'apostaren al lloc per on creien que havia de passar i si escapà va ésser perquè quan Treufoc i els seus companys arribaren a Inca ell ja havia marxat cap a Sencelles. Després, ja dins Ciutat, quan Treufoc esperava el senyal del capellà Boda amagat rere un altar de la Seu, Jaume Joan Berga fou el primer que es va posar a tir, i per això va morir ell, però molt bé hauria pogut ésser M. Ferrando de la Càrcel o qualsevol altre implicat en la mort de Bartomeu Ferragut.

No foren aquestes les úniques vegades que el nostre escriptor passà per un tràngol semblant. Un poc també conseqüència de la mort de l'oïdor Berga fou el procés d'un dels jutges de la Reial Audiència, el doctor Agustí Albanell. Aquest, que segons un dels testimonis era «tingut en opinió dels hòmens més parcials de la parcialitat que diuen de Canamunt que y haze en aquesta terra»,¹⁸ fou denunciat per la vídua de Jaume Joan Berga perquè «según voz pública era el que había divulgado el voto secreto de muerte que su marido dio contra Bart. Boda».¹⁹ M. Ferrando de la Càrcel i Agustí Albanell eren gairebé enemics personals i fins i tot Quadrado alludeix a la queixa del Jurat de la Universitat contra el virrei Jeroni Agustín (1622-1628) perquè «favorecía a los ministros Güells y Cárcer enemigos declarados del doctor Albanell».²⁰ Efectivament, en el procés es palesa prou aquesta enemistat que, altre cop, també va estar a punt de costar la vida a l'algutzir.

Un dels individus que declarà, el juliol de 1621, fou Llorenç Viacava, un bandejat de 22 anys que, quan era a la presó, rebé una carta d'amics seus els quals el volien anar a alliberar, tot matant els guardes; aquests eren el nostre algutzir i el seu germà, escarceller. La carta fou descoberta i l'afer, denunciat al virrei; aquest encarregà les investigacions al doctor Albanell, el qual ben aviat posà en llibertat Viacava.²¹

17. Cf. Apèndix documental, 1.

18. ARM, *Misc. Pascual*, XIX, p. 596.

19. *Ibid.*, p. 567.

20. *Islas Baleares*, p. 224.

21. Cf. Apèndix documental, 6. Més informació sobre aquest afer a la deposició del mateix Viacava, *Misc. Pascual*, XIX, p. 603.

Amb tot, l'episodi més novellesc protagonitzat per M. Ferrando de la Càrcel i A. Albanell fou la persecució de bandejats del maig de 1619, poc abans de la mort de Berga. Albanell supervisà l'expedició i dividí els ministres de justícia en dos grups, un comandat per Ferrando i l'altre per l'algutzir Pablo Ximénez. El nostre personatge i el seu grup els apostà secretament a Selva; ell, en canvi, marxà cap a Pollença. La missió durà vint dies i fou molt accidentada. L'extracte de la declaració d'Albanell, copiat per Pascual i que reproduïm a l'apèndix documental,²² la descriu de prim compte. Hem de remarcar que M. Ferrando de la Càrcel, per ordre d'Albanell, va haver d'anar de Selva fins a Pollença a través de la Serra de Tramuntana, farcida de bandejats que esperaven el seu pas, «tot sol, desarmat de sa gent y en una ocasió com aquella una persona com dit alguazil que era una de les persones més odiades y avorrides dels bandejats de Selva». Val a dir que ell, que devia conèixer aquells inhòspits paratges almenys tan bé com els mateixos bandejats, se'n va sortir bé, tot canviant els camins habituals per altres de més amagats.

Encara trobam Albanell i M. F. de la Càrcel enfrontats el juny de 1619 a causa de la detenció d'un lladre anomenat Martorell, per part d'un comissionat dit Miquel Cabot. Albanell s'oposà violentament a aquesta detenció, que Ferrando trobà justificada. Les coses, però, sembla que aquest cop no anaren gaire més enllà.²³

Aquests documents, és clar, tenen un interès extraordinari. Ens mostren el nostre personatge en plena activitat i, a més, reproduïxen al viu el desori d'aquella primera meitat del segle XVII tan conflictiva. A la seva obra, sovint s'hi reflectirà aquesta activitat i en llegir-ne determinats passatges hom tindrà la impressió que són una teorització moral feta a partir de la reflexió sobre les experiències «límit» que li tocà viure.

Tanmateix no hem de pensar que el nostre autor fos posseïdor d'una infrangible fidelitat a la justícia i, menys, que això li permetés d'estar totalment al marge de les parcialitats. Potser té un punt de raó el cronista dels dominics mallorquins, fra Dalmau Moll, quan afirma que Miquel Ferrando de la Càrcel, «por cumplir rectamente con su oficio, padeció muchos trabajos, de los quales salió bien, y con próspero suce-

22. Apèndix documental, 4.

23. Apèndix documental, 5.

so»,²⁴ però en aquella Mallorca tan dividida, tan violentament dividida, és molt poc probable que ningú pogués mantenir-se del tot neutral i que fos absolutament imparcial en els seus judicis o en les seves accions. Miquel Ferrando de la Càrcel, tampoc. L'administració de justícia i els cossos policíacs que hi estaven relacionats eren potser els sectors dels poders públics que més interessava de controlar per uns i altres i les pressions en aquest sentit devien ésser molt fortes. No sabem si el nostre autor s'oposà mai a aquestes pressions, però si ho féu no li serví de res. Tal com ens el presenten els fets de 1619 era un personatge perfectament integrat dins la parcialitat de Canavall i això dóna sentit a moltes coses, entre elles a la seva rivalitat amb Albanell i a la seva especialització en la persecució de la quadrilla de bandejats de Selva. En l'expedició de 1619 el nostre algtzír fins i tot comandava tot un grup de bandejats de Canavall per perseguir els de Canamunt.²⁵ Potser el seu cas no era exactament igual al d'Albanell; aquest, a més de mostrar la seva parcialitat, més d'un cop va actuar al marge de la llei per aconseguir d'eliminar algun dels partidaris de Canavall.²⁶ Ferrando de la Càrcel no sembla que mai oblidàs els límits estrictes de la llei i no sabem que mai fos jutjat o hagués de demostrar la seva honradesa, cosa que sí que ocorregué amb altres algtzírs reials del seu temps.²⁷ Sempre acatà les ordres del virrei. Però també sempre féu costat als Canavall i perseguí bandejats de Canamunt. I encara en tenim una altra prova. El manuscrit del *Vigilant despertador* va precedit de tota una sèrie de sonets elogiosos; els autors d'aquests sonets són Tomàs Verí i Dameto, Diego Dezclapés i Montornés, Gregori de Villalonga, Francesc

24. *Breve resumen o recuerdo de las grandezas y excelencias del Rl. Convento de Santo Domingo de Palma y algunos de sus ilustres hijos. Ordenado por Fr. Tomas Febrer y escrito por Fr. Dalmacio Moll* (tres vols. manuscrits datats el 1754 i conservats a l'Arxiu Diocesà de Mallorca, MSL, 179-180-181), III, 153.

25. Val a dir que aquesta era una pràctica habitual de la justícia d'aleshores, i ho destaquen tots els historiadors que hem citat. En la mateixa expedició, l'algutzir Jiménez «guiava» bandejats de Canamunt (cf. apèndix documental, 4).

26. Ultra la seva implicació indirecta en la mort de J. J. Berga, Albanell va ésser acusat també de la mort d'Onofre Brondo, ocorreguda el 22 de març de 1624 (cf. Quadrado, *Islas Baleares*, p. 223, n. 1). Malgrat tot va continuar amb el seu càrrec de jutge de cort de la Reial Audiència i encara l'ocupava quan va morir el 27 de maig de 1628 (cf. Campaner y Fuertes, *Cronicón Mayoricense*, p. 382).

27. Cf. ARM, Audiència, XXXIV, 2228 i CVIII, 9.

Desbrull, Antoni Verí i Dameto, Antoni Ribes i Antoni Verí i Rossinyol. Alguns d'aquests personatges tenien una relació professional i personal amb el nostre escriptor, com Antoni Ribes, que era un dels escriptors de l'Audiència i que també va declarar en el judici contra Albanell, el 1621, quan tenia 25 anys.²⁸ Els altres, en canvi, pertanyien al sector més selecte de la noblesa mallorquina i gairebé tots —Francesc Desbrull, Gregori de Villalonga i molt especialment els Verí— eren integrants de la part més representativa de Canavall.²⁹ Ens sembla que amb això no cal que insistim més en el tema de l'afiliació de l'algtzrir Ferrando.

La documentació d'arxiu encara ens revela un altre dels aspectes del funcionament de la justícia que feia especialment difícil un ofici com el del nostre home. Ens referim als conflictes entre les diverses jurisdiccions: civil, eclesiàstica i inquisitorial. Tots els tractadistes s'hi han referit i, òbviament, no és el nostre objectiu ara de fer-ne cap monografia. Però altre cop veiem que M. Ferrando de la Càrcel va patir en pròpia carn aquests conflictes. Per exemple, és ben significatiu el certificat en què ell mateix, de sa pròpia mà, explica les dificultats amb què va topar quan va rebre l'encàrrec de detenir l'esclau Pau Atanasi, propietat del clergue Guerau Pont, el 21 de desembre de 1619.³⁰ L'esclau, per pròpia iniciativa, es tancà a les presons del bisbe i l'algtzrir va haver d'anar i venir d'un lloc a l'altre per tal d'obtenir les llicències necessàries i encara així s'hagué d'enfrontar amb els carcellers episcopals. Naturalment, quan ell entrà a la presó, Pau Atanasi ja havia escapat.³¹

Potser el que acabam de veure no tingué gaire més importància perquè finalment tant Pau Atanasi com el seu amo varen comparèixer davant la justícia. Però alguns anys després es veié immers en un altre afer d'aquest tipus que fins i tot li valgué, temporalment, l'excomunió. El narra prou minuciosament el *Cronicón Mayoricense*: el 23 de juliol

28. Cf. ARM, *Misc. Pascual*, XIX, pp. 671-672.

29. Vegeu-los, per exemple, signant la pau general —que a la llarga resultà tan inútil—, del 1632 (Le-Senne, *Canamunt i Canavall*, pp. 287-288).

30. Apèndix documental, 2.

31. Complement de l'apèndix 2 és la declaració de Pau Atanasi: ARM, Audiència, CR. XVI, 445, f. 147. No la reproduïm a l'apèndix perquè no presenta cap aspecte nou sobre Miquel Ferrando de la Càrcel.

de 1623 dos carnisers, anomenats Joan Carrió i Gabriel Bastard, es barallaren. Gabriel Bastard era familiar del Sant Ofici i l'inquisidor, per tal que escapàs a la justícia del virrei, manà a un algutzir seu, Sebastià Garcés, que l'empresonàs. La reacció del virrei va ésser immediata: la mateixa nit manà «a los alguaciles Ferrando y Ballester que capturasen a Sebastián Garcés, alguacil mayor de la Inquisición: prendiéronle, maltratáronle y arrastrando lo introdujeron en casa del mercader Miguel Domenge». Això provocà tot un aldarull, malgrat el qual Sebastià Garcés acabà a les presons reials. Després els esdeveniments es precipitaren. El 24 de juliol es publicà l'excomunió de tots els que havien participat en l'empresonament i trasllat de Garcés: Joan Antoni Rossinyol, Ferrando, Ballester i Brotat. El 27 foren excomunicats el virrei i el regent. Tanmateix les negociacions arribaren a bon port el 29 en què «el Inquisidor comisionó a un religioso recoleto, llamado el P. Planas, para absolver de la excomunió al Virey, Regente y demás, por cuatro meses con reincidencia».³²

Fets com aquests eren prou freqüents en aquells anys, i devien tenir una incidència força important en el caràcter d'un home com Miquel Ferrando de la Càrcel, i més en la seva obra atès que alguns dels trets que més la caracteritzen són de tipus religiós.

Altres qüestions biogràfiques

Així hem pogut veure actuar l'algutzir reial, encara que només durant un període molt curt de temps, entorn del 1619. Ens resten, però, molts d'aspectes de la vida del poeta que desconeixem del tot. Tanmateix volem fer referència a les poques dades que hem reunit entorn de la seva família. Hem vist que al testimoniatge de Llorenç Viacava aquest citava un germà que era escarceller de la presó reial, encara que no en donava el nom. Després tenim el testament del 1651, en el qual no surt aquest germà —ja devia ésser mort—, però en canvi hi trobam l'esposa, Antonina de la Càrcel i Contestí, també ja morta; un fill, també dit Miquel Ferrando de la Càrcel; una nora, vídua, sembla, d'un altre fill, Caterina de la Càrcel i Penya; dues germanes, sor Elisabet de la

32. Campaner y Fuertes, *Cronicón Mayoricense*, pp. 378-379.

Càrcel i Ferranda i Jerònia Mir i de la Càrcel; diversos néts, Baptista Caules, Caterina de la Càrcel i Antonina de la Càrcel, i, finalment, una neboda, Caterina Llobera i de la Càrcel.³³ D'altra banda, fra Dalmacio Moll ens fa arribar la biografia d'un fill del nostre autor, Rafael de la Càrcel, dominic que destacà com a missioner a les Filipines, on va marxar el 1632, va ésser prior del convent de St. Domingo de Manila i hi morí el 14 de setembre de 1647; el mateix historiador cita un altre fill, Joan Baptista de la Càrcel, jesuïta a Mallorca, del qual no sabem res més.³⁴

Lligat amb tot això de la família hi ha un tema que seria interessant de resoldre, encara que pot semblar anecdòtic, el de fixar si el «Ferrando» és llinatge o és un segon patronímic. Ja hem dit que quan ell signava sempre posava el nom complet, Miquel Ferrando de la Càrcel; en canvi, hom s'hi referia sovint com l'algutzir Ferrando, i encara a l'acta de defunció hom parla de l'honorable Ferrando de la Càrcel.³⁵ D'altra banda, entre els familiars veiem que predomina força el «de la Càrcel» sobre el «Ferrando». Així no sabem quina de les següents opcions hem de triar:

(a) Tal vegada el llinatge era «Ferrando»,³⁶ però, com que de «Ferrando» n'hi havia diversos a Palma,³⁷ ben aviat s'imposà i el féu des-

33. Apèndix documental, 7.

34. Dalmacio Moll, *Breve resumen*, III, pp. 153-156 (cf. Bover, *Biblioteca*, I, pp. 162-163). Si el dominic Rafel de la Càrcel era fill del nostre autor, com diu Moll, degué entrar a l'orde després que el pare escrivís el *Vigilant despertador*, ja que en el poema trobam una al·lusió despectiva als «gusmans», és a dir als dominics: «fuig de gusmans / que són de pobrets tota ruïna, / vés-te-n a Jesuchrist que sempre dóna / y may dexa patir nada persona» (f. 71v, vv. 2352-2355).

35. Arxiu Diocesà de Mallorca, *Llibre de difunts de Sta. Eulàlia 1643-1662*, f. 48v.

36. Així l'introdueixen el *Diccionari de la Literatura Catalana* i la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

37. Per exemple, un dels escrivans de l'Audiència, el que transcriu gairebé tot el procés Berga, es deia Joan Ferrando i no sembla tenir res a veure amb el nostre autor. També al cadastre de 1576 hi figura, a la parròquia de Sant Miquel, la casa de Jaume Ferrando de 162 lliures i deu sous (Ramis d'Ayreflor y Sureda, «Cadastró de la Ciudad de Mallorca (1576)», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana*, Any XXX, t. XV, 412-417, juliol-desembre 1914, p. 183), i ja hem dit que en els llibres de baptismes d'aquesta parròquia no hi ha el nostre autor.

aparèixer el «de la Càrcel», menys freqüent, i que potser a l'origen fos un malnom relacionat amb l'ofici de l'alguatir i del seu germà escarceller.

(b) Però també podria ésser que el llinatge fos «de la Càrcel» i el «Ferrando» nom propi, forma habitual per Ferran.³⁸ Potser aquesta segona opció té tantes possibilitats d'ésser la bona com la primera.

Un altre problema que hem de tractar breument és el de la possibilitat que Miquel Ferrando de la Càrcel no fos nascut a Mallorca. Concretament al *Vigilant despertador* hi ha una estrofa que pot ajudar a creure-ho:

En una terra am troba inhabitable
que lo contantament tan poch hi dura,
regió tan lluny de ma pàtria amable,
en cosa no veig gust, és tot fratura,
en mortal set y fam incomportable
lo dols és breu, may para la amargura;
és al fi tot tristesa, cosa certa,
y vida que un mosquit la desconcerta.

(f. 64, vv. 2036-2043)

Encara coneixem un cap de guaita que es deia Gabriel Ferrando i que el 25 de gener de 1607, quan ja era vidu, es casà amb Violant Pons (Arxiu Diocesà de Mallorca, *Llibre de sponoris de Sancta Eulàlia comensat en lo any 1578*, f. 153). Aquesta llista podria ésser augmentada fàcilment.

38. Podria ésser familiar seu, o d'aquell teixidor de lli de qui parlàvem en l'apartat anterior, un Gabriel de la Càrcel, precisament fill d'un Ferdinando que el 9 d'abril de 1611, quan aquell es casà amb Bonaventura Colomer, ja era mort (Arxiu Diocesà de Mallorca, *Llibre de desponoris de Sta. Eulàlia 1611-1618*, f. 1v). També trobam un Rafel Ferrando de la Càrcer, casat amb Francina Bover, que apareix, primer com a escrivà i després com a moliner, a diverses actes notariais datades entre 1629 i 1649, curiosament unes vegades com a Rafel Ferrando de la Càrcel o Càrcer i d'altres com a Rafel de la Càrcer, sense el Ferrando (ARM, Notaris, Ll. 238, ff. 4-4v i 90-91; Notaris, Ll. 246, ff. 20-20v i 316v-318). També caldria poder precisar la relació del nostre autor amb Hernando de la Càrcel, que va publicar en plecs solts diversos poemes castellans el 1590 i 1591. Segons Blecua era un «típic poeta popular de relaciones navales» (cf. *Pliegos poéticos del s. XVI de la Biblioteca de Cataluña*, Madrid, 1976, p. 17; també Bover, *Biblioteca*, I, p. 160).

Aquesta estrofa és al començament de la «Digressió en octava acirca la vida del pobre», de què després parlarem, i cal tenir en compte que l'autor empra la primera persona que a les estrofes anteriors li ha servit per demanar l'ajut de Déu i per defensar-se dels murmuradors. Per tant, es podria pensar que es tracta d'una referència autobiogràfica. Nogensmenys, tenint en compte que a les edicions del *Tractat de vicis*, després del nom de l'autor sempre afegeix «natural de Mallorca», que a la deposició del 27 de març de 1620 s'avana de «conèixer molt bé y esser molt experimentat en la naturaleza de la gent de aquesta terra per lo càrrech que tinch»,³⁹ i sobretot que la variant lingüística que més es troba reflectida a la seva obra és el català de Mallorca, creiem que és més encertat d'entendre l'estrofa com una al·lusió al tòpic de la vida terrenal, la presó del món, oposada a la «pàtria celestial», i els cinc darrers versos sembla que així s'expliquen millor.

EL «VIGILANT DESPERTADOR»

El manuscrit

El *Vigilant despertador* és l'obra més important de Miquel Ferrando de la Càrcel i ens ha arribat en un únic manuscrit, conservat avui a la Societat Arqueològica Lulliana.⁴⁰ És de 217 × 155 mm i consta de 12 plec, numerats i cosits. Originàriament els deu primers plec tenien 12 folis cada un, l'onze en tenia 16 i el dotze en tenia 20. No té cobertes i s'han perdut el primer foli, cinc folis a l'interior del plec dotze i el darrer foli. Tal com ens ha arribat, per tant, el manuscrit consta de 149 folis, que han estat numerats modernament; en conjunt podem dir que s'han perdut part dels dos pròlegs en prosa que porta i uns 200 versos, quantitat no gaire important en el conjunt de l'obra.

39. Apèndix documental, 2.

40. No el registren Jaime Cirera, Aina Le-Senne, «Los libros manuscritos del Fondo Estanislao de K. Aguiló de la Sociedad Arqueológica Luliana» (*Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana*, Any XCVIII, t. XXXIX, 836, 1982, pp. 145-164).

Al foli 3 es pot llegir un fragment de la censura eclesiàstica que permet la datació: «pugue imprimir (...) *Vigilant despertador*, compost per Miquel Ferrando de la Càrcel, alguasil (...) ordinari per sa mag. en lo present regne de Mallorqu., el qual per comissió de mon Sr. Ihus-tríssim fonch examinat per lo molt Rt. P. mestre Barthomeu Pisà, del orde de predicadors. Vist y aprovat. Dat en Mallorca a 24 de Octubre de 1623. Nadal Sentendreu, vicarius gnalis».

Hom hi pot observar dos tipus de lletra. Una primera lletra, de tinta gruixuda i calligrafia molt correcta dóna el primer pròleg en prosa i la versió completa de tota l'obra, amb els poemes preliminars inclosos. Si la comparem amb el document 2 de l'apèndix, escrit de la mà del nostre autor, no sembla que la calligrafia coincideixi. Segurament M. Ferrando de la Càrcel féu copiar la seva obra a un escrivà d'ofici abans de presentar-la a censura. Una segona lletra, posterior, de traç molt petit, tinta prima i calligrafia incorrecta, sovint difícil de llegir, dóna el segon pròleg en prosa als espais inferiors buits dels folis 2v-5r, afegeix algunes citacions en els marges i fa correccions arreu, encara que no gaire freqüents. Aquesta potser sí que és de Miquel Ferrando de la Càrcel, encara que pel seu caràcter d'esborrany tampoc no coincideix amb la del document 2.

El manuscrit en conjunt presenta un grau de conservació no òptim però encara prou recuperable. Ultra els folis que falten, la tinta de la primera lletra ha cremat sovint el paper. Això és sobretot greu als cinc primers folis, que donen sonets en part copiats ja per Bover. També ocorre en altres folis de l'interior, però els passatges il·legibles són pocs.

Segons Bover, a mitjan segle XIX aquest manuscrit era propietat de Jaume Antoni Prohens, entre altres coses gran bibliòfil i recollector de literatura popular.⁴¹ No tenim cap dada respecte a com va anar a parar a la Societat Arqueològica Lul·liana, i encara trobam estrany que no s'hi hagi referit cap dels erudits i estudiosos mallorquins relacionats amb la Societat, com Estanislau de K. Aguiló, Mateu Obrador, Antoni Pons o Joan Pons i Marquès, per citar els més il·lustres.

41. Sobre Jaume Antoni Prohens vegeu Josep Massot i Muntaner, *Els mallorquins i la llengua autòctona*, Barcelona, 1985², pp. 55-56 i 156-157.

Els pròlegs

És força interessant comentar el contingut dels dos pròlegs en prosa, perquè Miquel Ferrando de la Càrcel ens hi explica les seves intencions, el seu programa.

Això ocorre sobretot al segon, el més tardà, segurament escrit a posteriori, ja que del primer només ens resta un fragment curt en el qual diu que ha escrit l'obra per no caure en «tant mostruosa bèstia com és la ociositat» i que ho ha fet en els pocs lleures que li permet el seu ofici. En canvi, en el segon comença defensant l'estil que ha volgut adoptar; un estil senzill, allunyat de pretensions massa cultes, perquè ha volgut «acomodar-me a les sentències i adagis, que volen claredat i mediania de llenguaje», però també perquè vol ésser entès «fins de los de poca edad i experiència», per això troba que «fore estat molt fore propòsit parlar tan solament ab docte» (f. 2v). Després confessa que els seus models més directes han estat els «pares de la Compañia de Jesús» amb els quals declara haver tingut «comunicació llarga». ⁴² En els seus sermons, els jesuïtes, encara que són «la nata del parlar i que saben regir la llengua tant bé com el que més», fora de les grans solemnitats i sobretot quan surten pels pobles, saben adaptar-se perfectament al seu auditori, que exigeix un estil poc recercat (f. 2v). Després justifica, amb raons pràctiques, la utilització del vers: «anant en vers ya és una mayor ventaja par a persuadir, que cosa sabuda és que la poesia és més poderosa que la prosa», i esmenta les autoritats que ell creu que ho demostren: Vitruvi, Ciceró, Lucreci, Esop, Plató (ff. 3r-3v). Finalment, vol també justificar la llengua que utilitza: «Reb, pues, o lector, aquestas poesías ab la voluntad que se te oferexen i veuràs en ellas, ultra de lo que convé per ta salut, que la llengua mallorquina no és tan mala com la píntan. Tinch per cert q. si es tingués cuidado de cultivar lo seu camp, que es convertiria en jardí deleytós, ahont podrías fàcilmente regosijar-te ab tot gènere de flors que sol produir la més pintada i alegre primavera; i quant en lo camp de mon llibre, en lloch de

42. Potser cal assenyalar que els jesuïtes eren els encarregats de l'assistència espiritual dels presos, i especialment dels sentenciats a mort; per tant, per força Miquel Ferrando de la Càrcel havia de tenir una relació directa amb ells. D'altra banda, com hem vist, segons Dalmau Moll, un fill seu era jesuïta.

bonas plantas, trobes algunes espinas disculpa⁴³ té qui en mix de tantas pedras i peñas ha volgut pessar la reia; tu, ab te prudènsia, les vullès arrancar⁴⁴ i avisar-me, que, a més de que t'o agrayré, serà fer un benefici a ma llengua⁴⁵ desitjosa de ser algun tant reparada en te opinió (ff. 4-5).⁴⁶

Alguns dels aspectes que ofereix aquest pròleg hauran d'ésser estudiats en les pàgines següents, però ara hem de remarcar l'actitud restauradora que demostra l'autor en el darrer paràgraf. No es tracta només d'un elogi de la llengua, cosa que tothom ha vist, sinó també d'un programa de dignificació de la cultura i especialment de la literatura que s'expressa en aquesta llengua. L'autor mostra el seu desacord amb els detractors que sens dubte té i, en canvi, en proposa un major conreu, convençut que la «llengua mallorquina»⁴⁷ és apta per a produir «tot gènere de flors». És més, el que ell pretén és de trobar aquests conreadors, que la seva obra sigui un estímul perquè apareguin. És a dir, aquest pròleg reflecteix la mateixa actitud que alguns anys després mostraran, al Principat, Francesc Fontanella a la lloa d'*Amor, firmesa i porfia* (cap al 1640), i Josep Romaguera al pròleg de l'*Atheneo de grandesa sobre eminències cultas* (1681).⁴⁸ Aquests autors intentaren ells mateixos demostrar la viabilitat d'una literatura culta, barroca, en català. Miquel Ferrando de la Càrcel expressà el mateix desig, i encara que no presentà la seva obra com un model en aquest sentit, cosa que sí que feren els altres autors esmentats, també cregué que serviria per demostrar que la llengua pròpia «no és tan mala com la píntan».

43. Davant de «disculpa» ratlla «no arrancadas».

44. El manuscrit ratlla «arrancar», però ho transcrivim perquè faci sentit.

45. Davant de «llengua» ratlla «pàtria».

46. Aquest pròleg també és extractat a Bover, *Biblioteca*, I, p. 161. D'aquí prenen el darrer fragment Archiduque Luis Salvador, *La cultura. Parte de la obra Las Baleares descritas por la palabra y el grabado*, Palma de Mallorca, 1965, p. 92, i, darrerament, Josep Massot i Muntaner, *Els mallorquins*, pp. 16-17.

47. És al segle XVII que s'imposa de manera gairebé exclusiva aquesta denominació per al català de Mallorca: cf. Josep Massot i Muntaner, *Els mallorquins*, pp. 18-19.

48. Cf. Jordi Rubió, dins *Historia General de las Literaturas Hispánicas*, IV, 1a. part, pp. 551-556 i 566-576.

*Els sonets preliminars i la problemàtica
de la literatura del segle XVII a Mallorca*

•Una altra qüestió prèvia que hem de tractar abans d'endinsar-nos en el poema és la dels sonets que el precedeixen. En total són 18 sonets, tots en català, escrits per set poetes; cinc d'aquests poetes escriuen un sol sonet: Tomàs Verí i Dameto, Diego Dezclapés i Montornés, Gregori de Villalonga, Francesc Desbrull i Antoni Ribes; un, Antoni Verí i Rossinyol, n'escriu dos, i un altre, Antoni Verí i Dameto, n'escriu dotze. De la majoria d'aquests personatges, en sabem molt poques coses i de moment ens hem de refiar d'allò que ens reporta l'erudició vuitcentista, amb J. M. Bover al davant, i això, val a dir-ho, és ben poca cosa. De l'únic de qui tenim constància d'una certa activitat literària continuada és del canonge Diego Dezclapés, del qual Jeroni Rosselló ja va publicar un *Canto èpico*, en 41 octaves, i alguns altres poemes esparsos, tots en castellà.⁴⁹ De la resta sovint l'únic escrit que ens ha arribat són aquests sonets. Tanmateix això només és una prova de fins a quin punt desconeixem el nostre segle XVII.

Quant al caràcter dels poemes, és clar que la majoria són purament circumstancials i esgoten llur interès en l'elogi del nostre autor i de la seva obra. Amb tot, tenen una certa independència els dotze sonets d'Antoni Verí i Dameto.⁵⁰ Són de caràcter ascètico-moralista i tracten temes com l'odi, la velleïtat del temps, el desengany de la vida, l'enveja, etc. Sens dubte no són obres mestres, però Antoni Verí no ha de forçar gaire ni el llenguatge ni l'estil per construir alguns sonets d'arquitectura ben definida, no gens menyspreables. Vegeu el primer, titulat «A la passió iniqua del odi mortal»:

O tirana passió que la llum dexas
y tenebra segueis ab recta via,
die vols sia nit y la nit dia,

49. Gerónimo Rosselló, *Poetas Baleares. Siglos XVI y XVII*, Palma, 1870, pp. 345-362.

50. Al manuscrit només el primer sonet porta el nom de l'autor: Antoni Verí, donzell. Els altres onze vénen a continuació, abans que no aparegui el del següent autor, Antoni Ribes. De moment, no tenim cap motiu per dubtar de l'atribució a Antoni Verí i Dameto que fa Bover.

las roïnas sivadas, blanchas xexas.

Vexas las virtuts, vicis engrexas,
punt no-s parteix de tu la tirania;
ab ella fas tot mal, armes porfia
que fins sercas dels bons ne donen quexas.

Mira que tenim Déu que tot ho mira
y sab molt bé que-y tens dins de ton cor;
pues si t'i sens rancor vullas-lo-n treure,
que si la charitat d'ell se retira
y no-t serveis de aquest *Despartador*
prop del inmens yamés poràs tu seure.⁵¹

Verí no s'aboca a la brillant imatgeria del Barroc castellà, però els seus són sonets eficaços, que mostren un autor prou hàbil. Això ens fa pensar que tal vegada en va escriure més, de poemes en català, cosa que, malauradament, ara no podem confirmar.⁵² Tanmateix voldríem relacionar aquesta reflexió amb el tema de la literatura del segle XVII a Mallorca. Albert Rossich, que en els darrers anys ens ha fornit alguns treballs exemplars sobre Francesc Vicenç Garcia i la seva època, plens d'hipòtesis i d'interpretacions noves molt suggerents, en referir-se a Mallorca simplifica les coses i això ens sembla que el fa desencertar. Concretament és seva i recent l'afirmació que «les Illes, marginades generalment de la literatura culta, quan en fan la fan en castellà, amb alguna excepció poc significativa».⁵³ No ho creiem així i en aquest sentit poden tenir interès aquest conjunt de sonetistes aplegats al davant del

51. És al f. 5v, també el reproduïx Bover, *Biblioteca*, II, p. 496.

52. Encara que amb molta precaució, hem de referir-nos a un tema relacionat amb aquests sonets preliminars, i és el de la participació que hi té Miquel Ferrando de la Càrcel. A molts d'ells hi ha força correccions fetes amb la segona lletra i, com hem dit, aquesta segona lletra sembla que ha d'ésser del nostre autor; potser això relativitza un poc l'autoria dels personatges que signen realment els poemes. Curiosament, però, als sonets d'Antoni Verí i Dameto no hi ha cap correcció. Sobre la família Verí vegeu: J. Ramis de Ayreñor y Sureda, *Alistamiento noble de Mallorca del año 1762. Noticias genealógicas, heráldicas y biográficas de los individuos y familias continuados en el mismo*, Palma de Mallorca, 1911, pp. 185-189; Jaime Salvá Riera, «Una dama mallorquina del siglo XVII», *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, Año LXXXVIII, t. XXXIII, 816-817 (1972), pp. 427-468.

53. Albert Rossich, «Francesc Vicenç Garcia i el Barroc hispànic», *El Març*, 31 (maig 1984), p. 7.

Vigilant despertador, sobretot Antoni Verí i Dameto, que si el poguéssim conèixer a fons potser donaria algunes sorpreses. És clar que tampoc no són els únics que escriuen en català al segle XVII a Mallorca. El mateix *Vigilant despertador* contribueix a desmentir l'opinió de Rossich; malgrat que Miquel Ferrando de la Càrcel no l'escriu «tan solament en docte», té més d'una característica pròpia de la literatura culta. I caldria tenir també en compte l'obra de Rafael Bover,⁵⁴ Pere Antoni Bernat⁵⁵ o la catalana de Jaume Pujol,⁵⁶ que són noms ja coneguts. Són únicament «excepcions poc significatives»? No creiem que en conjunt l'obra catalana d'aquests autors sigui gaire menys ambiciosa o representativa que la dels poetes que empraren el castellà, reeditats per Jeroni Rosselló, sobretot si exceptuam la del canonge Antoni Gual els poemes més importants del qual, *La Oronta* i *El Cadmo*, foren escrits i editats a la cort virregnal de Nàpols, on ell residia.⁵⁷

Certament al llarg dels segles XVI i XVII es produí a Mallorca una progressiva castellanització. Però això no fou privatiu de l'illa. Si Miquel Ferrando de la Càrcel podia queixar-se, al pròleg del seu poema, perquè la llengua «mallorquina» no era prou emprada literàriament, i podia sentir-se relativament sol en l'intent de dignificar aquesta llengua, el mateix ocorria al Principat. Gairebé alhora Jeroni Ferrer, de Guissona, un altre dels «restauradors» que hauríem d'afegir als que citàvem al final de l'apartat anterior, afirmava, encara més taxativament:

En nostra edat — vem que ha donat tal tomb
que a penes hi ha — qui en català escrigui:
i del qui ho fa — no falta qui se'n rigui
i que de fat — el tracti i groller hom.⁵⁸

54. Cf. Bover, *Biblioteca*, p. 117; J. M[assot i] M[untaner], «Bover, Rafael», *Diccionari de la Literatura Catalana*, Barcelona, 1979, p. 108; Jordi Bruguera, «Manuscrits catalans del fons Ayamans de la biblioteca de Montserrat», *Randa*, 5 (1977), p. 121.

55. Cf. A. S[errà] C[ampins], «Bernat, Pere Antoni», *Diccionari de la Literatura Catalana*, p. 83.

56. Concretament l'*Entremès dels tres Joans*; cf. Bover, *Biblioteca*, II, p. 202.

57. Cf. G. Rosselló, *Poetas Baleares*, n. 49. Sobre Antoni Gual, vegeu també Jaume Garau Amengual, «Antonio Gual y Oleza, un mallorquín poeta del Barroco», *Estudis Baleàrics*, 15 (desembre 1984), pp. 133-176.

58. Prenim la citació d'un article periodístic: Lluís Bonada, «Descobert un

L'estat de coses que reflecteix el pròleg del nostre autor no és més pessimista que aquest.

És important, i això tampoc no ho hem de negar, que al Principat sortís un F. V. Garcia, que gairebé només va escriure en català i que fou el cap de tota una escola de poetes, i després un Fontanella, que fins a la desfeta de 1652 mantingué una actitud exemplar, i també ho és la difusió de la poesia mitjançant els cançoners manuscrits. D'algunes d'aquestes coses ens n'ha fet adonar A. Rossich; ara bé, en el context d'aquest segle XVII que ell ens descriu tan brillantment, creiem que Mallorca hi té alguna cosa a dir.

L'estructura

Tornem, però, a centrar-nos en el poema que ara ens ocupa més directament. Tal com ens ha arribat consta de 5584 versos —és a dir que en devia tenir aproximadament 5800—. Són dividits de la següent manera: els 140 primers constitueixen una altra mena de pròleg, titulat ara «Del autor al lector», en el qual efectivament interpella el possible lector i li exposa els temes que tractarà en la seva obra. A continuació hi ha una «Invocació de la Beatíssima Trinitat e Inmaculada Concepció de Maria», de 50 versos, i tot seguit comença l'obra pròpiament dita en dinou cants, el títol dels quals ens especifica el seu contingut: cant 1er.: «Del amor de Déu»; cant 2on.: «Del amor que lo bon cristià ha de tenir al pròxim»; cant 3er.: «Del amor del inimich»; cant 4art.: «Del temor de Déu Ntro. Senyor»; cant 5è.: «De la ira y del matar»; cant 6è.: «Del remey contra la ira»; cant 7è.: «Del avarisió»; cant 8è.: «Dels enganys del món»; cant 9è.: «Del desengany del món»; cant 10è.: «Del triümpho de la justícia»; cant 11è.: «Del dany que causa la llengua»; cant 12è.: «De la virtut y custums que ha de tenir la casta y prudent donsell»; cant 13è.: «Del mal que causen las donas roïnas»; cant 14è.: «Del joch»; cant 15è.: «Del dany que naix del beure»; cant 16è.: «De la utilitat que naix del bon consell»; cant 17è.: «De la me-

poema del XVII que critica la penetració del castellà», *Avui* (1-II-1983), p. 33. L'article ressenya la publicació del llibre *Guissona*, de Joan Santaaulària, que ara no hem pogut consultar.

mòria de la mort»; cant 18è.: «Del judici final»; i cant 19è.: «De la glòria dels benaventurats». Entre el cant sisè i el setè s'intercala una llarga «Digressió en octava acirca la vida del pobre».

Si ens hi fixam, el poema és estructurat si fa no fa com si fos un sermó, i ja hem dit que M. F. de la Càrcel tenia la intenció d'imitar els que feien els jesuïtes. Primer hi ha l'enumeració dels temes que tractarà, després la preceptiva invocació a la Verge i finalment el cos del sermó, el desenvolupament, sovint mitjançant una abundosa exemplificació, de cada un dels temes abans enunciats.

També hi ha una certa gradació en la distribució dels cants. *Grosso modo*, els quatre primers són de caràcter més estrictament religiós, exposen principis generals de la doctrina catòlica; els dotze següents, del cinquè al setzè, ja tracten aspectes més concrets, vicis quotidians, defectes observats directament en el comportament de la naturalesa humana, i també virtuts i consells que han de permetre esmenar aquests defectes; finalment, els tres darrers tornen a centrar-se en un terreny més teològic, ara a l'entorn de la idea de la mort i del més enllà.

Com veiem, el poema no ha crescut d'una forma improvisada, sinó que respon a una planificació prèvia, intencionada. Òbviament, per la seva llargària, per força ha de contenir fragments discursius, repeticions i tota mena de circumloquis, però és important de tenir en compte aquesta mena de canemàs que l'aguanta i li dóna unitat. Pel que fa a la «Digressió en octava acirca la vida del pobre», té tot l'aspecte d'ésser un poema independent, i n'és una prova que les tres primeres estrofes constitueixin un *incipit* tòpic, tot demanant l'ajut de Déu i defensant-se dels murmuradors i envejosos. Cal dir, però, que la inserció en el *Vigilant despertador* es produeix sense cap mena de violència: els temes bàsics de la «Digressió» són el del mal ric o de la indiferència respecte a la pobresa aliena i el de la necessitat d'acceptar la pobresa pròpia com una virtut i com un bé de Déu, i tant aquests com els que hi van implícits —el menyspreu del món, la mort igualadora, la necessitat de no caure en la desesperació, etc.— els retrobam sovint a la resta de l'obra. Tampoc estilísticament no presenta aspectes gaire diferenciadors i això fa que en els apartats següents analitzem totes les parts del poema conjuntament.

Les fonts erudites

De bell antuvi, una de les coses que més sobta és la presència aclaparadora de referències llibresques i és això el que en bona part possibilita l'extensió de l'obra. Miquel Ferrando de la Càrcel no s'està gens ni mica de glossar pensaments, exemples o màximes que ha trobat en altres llibres. Ell mateix reproduceix sovint en els marges les citacions textuais en llatí que donen suport a allò que diu en el text i tampoc no evita d'esmentar els autors més diversos a l'interior del poema. També en aquest sentit s'assembla a tants i tants autors de sermons que ens han deixat nombrosos manuscrits o edicions plens de citacions en llatí en els marges o a l'interior del text.

Tampoc no se'n separa pel que fa a la procedència d'aquestes citacions. Són de diversa mena, però ocupen el lloc més destacat, amb molta diferència, les bíbliques: en una obra de tipus moral, l'autoritat més alta a la qual es pot apel·lar és sens dubte la Sagrada Escripura. Miquel Ferrando de la Càrcel se'n mostra un bon coneixedor. També coneix els escriptors cristians antics, des dels més representatius de la patristica, com sant Agustí, sant Joan Crisòstom o sant Ambròs, fins a d'altres molt populars entre els predicadors de l'Edat Mitjana ençà, com sant Bernat, un dels més citats, sovint en to elogios:

que'l just, ser honrat mereix.

Ab paraules molt divines
el melífluo St. Bernat
axí ans ho té declarat;

(f. 87r-87v, vv. 2971-2974)

I encara, en el mateix ordre de coses, hem d'esmentar els manuals de predicació i els reculls de sermons que servien arreu de model per a l'oratòria sagrada. Jordi Rubió va esmentar els *Sermones discipuli*, de Joannes Herolt, que Ferrando de la Càrcel cita diverses vegades al *Tractat de vicis*, i és també una de les fonts importants del *Vigilant desesperador*.⁵⁹

59. Jordi Rubió, «Miquel Ferrando de la Càrcel», p. 545. Les edicions de J. Herolt eren ben conegudes entre els estaments eclesiàstics. A la Biblioteca

Més sorprenent pot semblar l'erudició clàssica, també prou abundosa, l'única que competeix amb la de tipus religiós. Ovidi, Horaci, Virgili, Ciceró, Aristòtil, Valeri, Titus Livi, Sòcrates, Plini, Lactanci, entre d'altres, són al·ludits sovint. El nostre autor els podia conèixer directament, però és més probable que utilitzàs reculls de màximes i citacions, *Thesaurus*, que prèviament havien fet la feina d'adaptar pensaments, exemples i anècdotes extretes dels clàssics a la doctrina catòlica. Efectivament, llur funció en el *Vigilant despertador* és exactament la mateixa que ja tingueren en tantes obres religioses medievals: servir d'autoritat. No impliquen cap mena d'exaltació de la cultura clàssica; ben contràriament, ja a la «Invocació» a la Verge del començament hi ha el rebuig explícit del món pagà:

Digas ben clar que no espéran
 en Minerva falsa y vana,
 de la qual nigun bé mana
 y adorar-la tant volguéran
 com si cert fos més que humana.

La espérida companyia,
 que los antichs escriptors
 invócan, són grans errors
 y voler ser, dreta via,
 del infern habitants.

Invocar no-s deu yamés
 a Queliope ny Fortuna,
 ni dels antichs cosa alguna
 invocam, que és bon succés
 sols aquella trina y una.

(f. 16r-16v, vv. 151-160)

No deixa d'ésser contradictori aquest interdicte inicial i el comportament subsegüent de l'autor. Nogensmenys, en tot cas ell ja hereta aquesta contradicció d'èpoques anteriors, sobretot, insistim, de l'Edat

Pública de Mallorca n'hi ha força del XVI i començaments del XVII, procedents de la biblioteca dels jesuïtes.

Mitjana, època amb la qual el seu comportament literari s'identifica en més d'un punt.

Encara hi ha un altre sector del saber del qual Miquel Ferrando de la Càrcel es mostra especialment coneixedor: el de la literatura jurídica. Recordem que estava prou relacionat amb els tribunals de justícia i sembla que no es resignà a ésser un executor passiu d'allò que li ordenaren. Al *Vigilant despertador* fins i tot dedica un cant sencer, el desè, a l'exaltació més emfàtica de la justícia. En aquest cant, i en altres passatges de l'obra, es refereix als legisladors clàssics, com Soló, Ulpià o Justinià. Més directa devia ésser encara la dependència respecte als manuals de dret més usats aleshores. Ell mateix cita expressament Paulus de Castro:

al reo, ja que ha pecat,
que-u pach és lo ver remey.

És fer-ne gran sacrifici
al ver Déu omnipotent
y del tot fer-lo content
segons nos diu sens desfici
Pau de Castro doctament.

(f. 88v, vv. 3031-3037)

Doncs bé, en el camp jurídic Paulus de Castro juga un paper molt semblant al que juga en el de l'oratòria sagrada Herolt. Les seves obres, sobretot els *Consilia*, són abundantament impreses durant el segle XVI i començaments del XVII i precisament es popularitzen entre la gent culta per la quantitat d'exemples pràctics que presenten. Així, podien molt bé servir per fornir una part important de l'anecdotari que el nostre autor empra en la seva obra.

Per tant, Miquel Ferrando de la Càrcel es mostra com un personatge prou il·lustrat, que empra, no podia ésser d'altra manera, sobretot el llatí com a llengua de coneixement, i que coneix especialment la literatura religiosa i jurídica.

Les referències al món contemporani

Però no és sols dels llibres d'on aquest escriptor treu els temes per al seu poema, ni els exemples ni les anècdotes. Tan important com la informació llibresca és l'observació directa de la realitat immediata. La seva obra en conjunt és concebuda com una reflexió moral respecte al present que viu l'autor i sobretot respecte al desordre social que el caracteritza. Això es pot comprovar àmpliament.

És fonamental, per exemple, tenir en compte l'ofici d'alguatzir reial del poeta per entendre la seva obra. Ja hem esmentat l'exaltació de la justícia que constitueix el cant desè, un autèntic ditirambe. Sempre que pot, però, retorna al tema i és que en el fons vol convèncer el lector que «ben considerat / tot lo que fa la justícia / tostemps ha de ser llohat» (f. 128v, vv. 4744-4745). Ell, és clar, n'és part interessada, forma part dels mecanismes executius d'aquesta justícia que intenta dignificar. No se n'amaga i fins i tot parla directament d'aquells que ocupen càrrecs semblants al seu, tot queixant-se de les penalitats que pateixen:

Tens per ben afortunats
a tots los ministres reals;
no pot esser, que sos mals
són molts: més atropellats
van ells que-ls altres mortals.

Restan que, fent son offici
los solen fer mil despits,
són murmurats, persaguits
per hòmens plens de defícis
y perversos apatits.

(f. 83, vv. 2793-2797 i 2803-2807)

Efectivament, després d'haver repassat alguns dels embolics en què es veié immers Ferrando, aquests versos no semblen gens gratuïts. Podríem reproduir alguna altra referència d'aquesta mena, però no volem estendre'ns gaire. Sí, però, que hem de demostrar que el poema constitueix una reflexió sobre els mals de l'època, com hem dit. Així trobam

molt sovint l'afirmació generalitzadora que el present és ple de crims, de falsedat, d'injustícies:

Temps de fugir y encalsar
entre l'any vehem que corra.

(f. 29, vv. 651-652)

Ja per tot té posada
lo regalo vedat y la torpesa.

(f. 43, vv. 1191-1192)

Del punt que la mentira engañadora
ab sos ardots y trassas contegiasas
s'és feta (com se veu) del món señora
van del tot al través totas las cosas.

(f. 69, vv. 2244-2247)

I qualsevol excusa és bona per allargar extensament aquest tema que aquí només podem anunciar.

Miquel Ferrando de la Càrcel tampoc no amaga quina és la raó que ha produït aquest estat de coses. El cant cinquè és dedicat a tractar «De la ira y del matar», i tot ell és una invectiva contra els bandejats i contra les parcialitats que divideixen l'illa. Fins i tot les anomena, tot rompent així un tabú aleshores ben estès, i les compara amb les que al mateix temps ensagnen el Principat:

Quants viuen vuy malcontents
per ballar en aquest ball,
quants se posen en treball
a quants fa perdre los béns
Canamunt y Canavall.

Quants qui tenían govern
an ya preterit son niu,
quants plòran que sols no-s diu,
quants arriban al infern
per est terrible motiu.

Y los Hierros⁶⁰ y Cadells,
 com los va per Cathaluña?
 No fan cosa que no gruña,
 tots patexen, ells y ells,
 que qui mal fa, no'l se alluña.

(f. 55r-55v, vv. 1682-1696)

Aquest era el gran problema de la primera meitat del segle XVII i també és el tema central que s'amaga darrere les generalitzacions i les moralitzacions, si fa no fa conciliadores, dels versos de Miquel Ferrando de la Càrcel. Ben segur que si podíem conèixer més a fons cada una de les intrigues, cada un dels petits episodis concrets, cada una de les passions que protagonitzaren les lluites entre Canamunt i Canavall, estaríem molt més a prop d'entendre tota la dimensió del poema d'aquest autor. En tenim una prova més. Abans hem pogut mostrar mínimament l'afer de la mort de l'oïdor Jaume Joan Berga i les rivalitats entre Agustí Albanell i Miquel Ferrando de la Càrcel. Recordem el paper tan important que hi va jugar el fet que Albanell descobrí el vot de Berga contra Bartomeu Boda; fou el que va provocar tota la tragèdia. Doncs bé, al *Vigilant despertador* el tema de la necessitat de guardar els secrets ocupa força espai. Al final del cant vuitè fa referència especial al secret que s'ha de guardar respecte a les deliberacions dels tribunals:

Tu no-t curas de secret
 que tant importa que sia
 guardat per qualsevol via.

(f. 91, vv. 3133-3135)

En consell specialment
 convé guardar lo secret:
 ni per as ni per endret
 descobrir son pensament
 ni dir res del que se ha fet.

(f. 91v, vv. 3163-3167)

60. El manuscrit dóna exactament «hjerros»; la hac sembla prou clara perquè no puguem interpretar la ena que caldria.

A continuació presenta tota una galeria de personatges històrics que han destacat per llur discreció, trets sens dubte dels reculls d'exemples, siguin manuals de predicació, de dret o de clàssics llatins. Encara tot el cant onzè és dedicat al «dany que causa la llengua» i també és ple de referències contemporànies:

Quants pèrdan vuy son honor
y donen molt gran cayguda
per no tenir llengua muda,
que la llengua sens temor
no és més de llengua perduda.

(f. 106v, vv. 3793-3797)

Si hom té en compte com era d'actualitat el procés contra els implicats en la mort de Berga, entre ells Albanell, és difícil de no llegir un poc més enllà del sentit estricte d'aquests mots. I això il·lustra molt bé la manera de treballar de Miquel Ferrando de la Càrcel: a partir d'una realitat immediata, sovint d'uns fets viscuts personalment, basteix el seu poema, tot incorporant-hi un to despersonalitzador i moralitzant i tot exemplificant-ho amb els materials que li forneixen les fonts literàries. Si el poble li atorgava «corona de poeta aventetyat / y de ministre espert en summo grau», com sintetitza molt bé el sonet laudatori de Francesc Desbrull (f. 5), val a dir que no és lícit de fer un tall absolut entre el poeta i el ministre, és a dir, entre l'autor del *Vigilant despertador* i l'empaitador dels bandejats de la colla de Selva. El poema també és ple d'allusions als «facinerosos / qui van cercant a dretas dar tristura» (f. 49, vv. 1439-1440), als que porten armes prohibides i cometen atemptats sense tenir en compte que a l'hora del judici final no «valdran tos pedrejals / que adús sens poder portar» (f. 56, vv. 1724-1725), als qui viuen aquadrillats, aquells que «com si no y hagués Déu se desbaràtan / fent-se cap de partidas» (f. 48v, vv. 1402-1403); finalment, a aquells que han viscut l'experiència de la presó, els quals «veuen ben clar del món sos mals conceptes / y publicar los deuen / per a desengayar als qui no-ls veuen» (f. 44v, vv. 1237-1239). Miquel Ferrando de la Càrcel, com a algtzir reial, necessàriament conviu amb tot això i també es creu en l'obligació de publicar-ne els efectes. El seu poema, si se'ns permet l'expressió, és una mena de codi de justícia preventiva, escrit pel cirurgià que coneix bé en la

pràctica com és de difícil extirpar el mal una vegada que aquest ha arrelat en el cos social. Curiosament, entre els temes del *Vigilant despertador* i els dels edictes que publicaren els virreis de l'època hi ha moltes coincidències.⁶¹ En el fons es tracta del mateix; uns, però, donen ordres i imposen penes terrenals; l'altre, en canvi, dóna consells i sovint amenaça amb càstigs *post mortem*.

El Vigilant despertador i la tradició literària

Tanmateix no hem d'oblidar que aquesta temàtica contemporània, sovint exemplificada mitjançant la informació erudita, es tradueix en un tipus d'obra literària que cal estudiar com a tal. És a dir, el *Vigilant despertador* no és únicament interessant pels continguts contemporanis o llibrescs que reflecteix, sinó com a representant si fa no fa reeixit d'un gènere que té una certa tradició al darrere. Es tracta d'un poema narratiu, de finalitats didàctiques i moralitzants, que s'inscriu en un corrent prou definit de literatura ascètica, força conreat a l'Edat Mitjana, però que arribà amb vigor al Barroc, tant pel que fa a la cultura castellana com a la catalana.

Efectivament, no costa gaire de trobar-li antecedents ben semblants; per exemple, per no sortir de Mallorca, el *Llibre de bons amonestaments*, de Turmeda, de finals del segle XIV, i l'*Obra del menyspreu del món*, de Francesc d'Olesa, impresa el 1540. L'obra de Turmeda té exactament el mateix caràcter que la de M. Ferrando de la Càrcel ja que és un llibre de consells i amonestacions rimades.⁶² El to, per tant, és molt semblant. També hi ha força coincidències en els motius que tracta i molts dels consells que dóna Turmeda; després els repeteix Ferrando: parlar poc, cercar la pau, fugir de «l'àvol fembre», guardar-se de la nit, evitar mals amics i lladres, seguir els bons consells, agrair el

61. Cf. José Alfredo Vidal Rettich, «Los pregones del virrey D. Hernando Çanoguera (1595 y 1604)», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana*, Any C, t. XL, 838 (1984), pp. 203-242.

62. Fins i tot sembla que compartí la popularitat i la funció escolar de l'altra obra de Miquel Ferrando de la Càrcel, el *Tractat de vicis*. Cf. Estanislao de K. Aguiló, «Fray Anselm Turmeda», *Museo Balear*, 2a. època, t. I (maig-desembre 1884), p. 135.

que Déu dóna, fins i tot la pobresa, guardar-se del joc i del beure, etc. També hi ha punts de contacte respecte a les fonts erudites que empren —Orígenes, sant Bernat— i en molts dels refranys que defineixen l'estil d'ambdós.

Amb l'*Obra del menyspreu del món*, de Francesc d'Olesa, passa quelcom semblant. En aquest cas l'obra no respon a unes mateixes motivacions, però hi ha la mateixa voluntat d'ascetisme i això fa que reflecteixin la mateixa doctrina. Concretament, si exceptuam el *planctus* a la mort de la dona, els altres temes —fonamentalment el *Dies irae*, el *Contemptus mundi* i l'*Ubi sunt*— són també àmpliament glossats per Miquel Ferrando de la Càrcel. L'estil d'Olesa, en canvi, no és tan intencionadament popular com el de Turmeda i el del nostre autor.

Ell devia conèixer aquestes obres, però no creiem que hi hagi una dependència gaire directa. Aquests, i segurament molts d'altres que ara no podem presentar, són poemes que recullen un conjunt d'ensenyances que tendien a configurar el model de comportament individual i social segons la moral que proposava l'Església. Reprodueixen el mateix cos doctrinal i ho fan emprant el mateix canal de difusió, la poesia narrativa, i la mateixa llengua. En definitiva és això, el *Vigilant despertador* només té sentit incloent-lo entre aquelles obres que ha produït l'afany de divulgació religiosa. Ens ho acaba de confirmar el fet que en el primer cant trobem un autèntic «Davallament», tal com l'havia popularitzat el teatre paralíturgic:

Les mans teniu foredades
per a dar-nos aliments,
tants que-ns dau los alements.
Cosas del tot remuntadas
obrau per fer-nos contents.

Teniu los peus enclavats
aguardant que-ns esmenem
dels pecats que fets havem
per a què, ben apurats,
del més alt cel triünfem.

(ff. 22v-23r, vv. 401-405 i 411-415)⁶³

63. Podeu veure les semblances d'aquestes estrofes amb aquestes altres: «¡Les

I que arreu la mort sigui personificada i presentada amb el seu tarannà igualador, tal com l'havien popularitzat les danses medievals:

Jo som al rey no pots dir
ni presumir per ser Papa,
lo rich y qui no té capa,
jove y vell ha de finir,
de la mort nigú n'escapa.

(f. 140v, vv. 5256-5260)⁶⁴

Sens dubte, aquestes són les influències literàries que més pesen sobre Miquel Ferrando de la Càrcel quan escriu la seva obra. És clar que n'hi ha alguna altra, que també cal esmentar. Concretament, en el tractament de l'*Ubi sunt* sembla inqüestionable que el nostre autor té en compte el que prèviament ha fet Jorge Manrique:

Mira com passa la vida
y la mort que ve callant.

(f. 140v, vv. 5251-5252)

Cómo se pasa la vida,
cómo se viene la muerte
tan callando.

(vv. 4-6)

Que són de aquells invisibles
Godos, sens tenir afanys
son imperi sinch-cents anys

Pues la sangre de los godos
el linaje y la nobleza
tan crecida,

mans teniu foradadas / el costat de sanch vermell, / tantes nafres vos han dades / que no pareu gens Aquell.» («Cobles del Deuallament de la Creu», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana*, t. II, 1887-1888, p. 55). «O peus sagrats del Rey del Cel / atraveçats ab clau cruel! / Ara que us veig clavats en creu / tinc per molt cert que sou de Déu.» (Josep Romeu i Figueras, «Els textos dramàtics sobre el Davallament de la Creu a Catalunya, i el fragment inèdit d'Ulledecona», *Estudis Romànics*, XI, 1962-1967, p. 132).

64. Recordem que el mateix Francesc d'Olesa és autor d'una *Representació de la mort*, també basada en les danses i, per això, propera a aquests passatges del *Vigilant despertador*. Cf. *Teatre medieval i del Renaixement*, a cura de Josep Massot i Muntaner, Barcelona («MOLC», 95), 1983, pp. 97-137; Josep Romeu i Figueras, «Francesc d'Olesa, autor dramàtic: una hipòtesi versemblant», *Randa*, 9 (1979), pp. 127-137. Vegeu també Josep Massot i Muntaner, «Notes sobre el text i l'autor de la *Representació de la mort*», *Serta Philologica F. Lázaro Carreter*, Madrid, 1983, pp. 347-353.

durà, són coses possibles (...).

(f. 144, vv. 5411-5414)

¿I què-s són fetas las damas
ermosas ab sos alors?,
¿què tants joves y aimadors?
Al fi, fi, tot ho derramas,
no val res tenir amors.

(f. 144, vv. 5421-5425)

¡por cuántas vías e modos
se pierde su gran alteza
en esta vida!

(vv. 97-102)

¿Qué se hicieron las damas,
sus tocados, sus vestidos,
sus olores?
¿Qué se hicieron las llamas
de los fuegos encendidos
de amadores?

(vv. 193-198)

Certament el tema respon a un tòpic ben estès, «tan antic i universalment conegut» que sovint «desvirtua la suposada i còmodament invocada influència de Jorge Manrique»,⁶⁵ però en aquest cas la dependència dels fragments transcrits i d'algun altre sembla inqüestionable.

També podem detectar una certa voluntat d'imitar els models castellans en les primeres lires del cant quart, que recorden de forma ben palesa el corrent italianista que va de Garcilaso a sant Joan de la Creu o a Fray Luis de León:

Quant tals coses sentia,
an el mateix instant feta mudansa,
en bona companyia
de fe, de charitat y de speransa
sols a Déu contemplava
y aquestas llires dolsament cantava.

(f. 42, vv. 1149-1154)

Però val a dir que ben aviat abandona aquest to líric, i el misticisme que hi va implícit.

Altres fragments d'aquest tipus són difícils de descobrir i, per això, ens semblen poc representatius del conjunt de l'obra. Aquesta es mou en unes altres coordenades, les que hem comentat a la resta d'aquest apartat.

65. J. Romeu, «Francisc d'Olesa, autor dramàtic», p. 9.

La llengua i l'estil

La llengua i l'estil són una conseqüència de tot això que acabam de veure. Obviament, si el principal interès del poeta és la divulgació d'uns consells i si els seus models més propers són els de la literatura religiosa de caràcter popular, no és estrany que empri un estil senzill, sense gaires volutes retòriques. I el mateix ocorre amb la llengua, el seu és un català atracat a la realitat dialectal, però que alhora respon a un ús formal, literari, la tradició del qual no s'ha trencat. Empra sovint lèxic, locucions i variants morfològiques si fa no fa específiques de Mallorca, però al mateix temps accepta tot un seguit de formes que reflecteixen una certa normativa de «mallorquí escrit». Per exemple, rebutja sistemàticament l'article derivat d'IPSE, i gairebé sempre empra per a la primera persona del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació la desinença «a» o «e» que reflecteix una *e* neutra. Tampoc no és una llengua gaire malmesa pels barbarismes, i els que hi ha són compensats per la presència de molts de mots genuïns que consideram ja desapareguts al segle XVII, encara que demostrar això i veure'n tot l'abast potser exigiria un altre treball que hauria de fer un especialista.

Dins el to que elegeix, Miquel Ferrando de la Càrcel en general es mostra prou segur. Hi ha un poc de tot, passatges discursius i prosaics, altres excessivament allargassats i encara més d'un de senzillament poc reeixit; però en conjunt l'autor assoleix l'objectiu d'escriure una obra didàctica, de lectura fàcil, plena de frases sentencioses.

Un dels trets més característics d'aquest estil és la presència freqüent de refranys i parèmies en general. El refrany, com a síntesi de la saviesa popular, mereix un crèdit especial al poeta que l'empra en el mateix sentit que empra la *Bíblia* o els clàssics llatins: com a autoritat. «El vulgar», com diu ell, és sovint present per reblar una qüestió la veritat de la qual ja no es pot discutir:

Però diu-nos al vulgar:
«tal qual fas, tal cobraràs».

(f. 37v, vv. 969-970)

Miram què diu lo vulgar,
veurem de quèns darà prova;
sens aportar cosa nova
dirà lo que veu usar:
«qui mal serca, tost lo troba».

(f. 54, vv. 1637-1641)

Aprofita-t del vulgar:
«vés ab ell y guarda-t d'ell».

(f. 135, vv. 5019-5020)

I arriba un punt en què «el vulgar» gairebé s'identifica amb «el savi»:

per ço qui té sapiència
diu: «sofrir per emballar».

(f. 141v, vv. 5299-5300)

El refrany, en definitiva, és això, una prova irrefutable, basada en l'experiència; segons el nostre autor, més infalible com més vigència té i com més ample és el territori en què es coneix:

segons refrany excellent
que tostemps està dient:
«qui molt parla, sovint erra».

(f. 106, vv. 3785-3787)

Per tots llochs vehem suvint
que diu cert del llop dormant
que no li entra res en dent.

(f. 11v, vv. 4013-4015)

Les fórmules d'introducció dels refranys que el poeta usa reflecteixen l'alta valoració que en fa. Naturalment, moltes vegades no en precisen cap, d'introducció, i les frases proverbials s'insereixen directament en el text, tot confonent-se amb el discurs mateix de l'escriptor.

Certament aquest és el model literari que més admira Miquel Ferrando de la Càrcel. No obstant això, a l'extrem oposat, també algun cop apareixen a la seva obra els tics més característics del Barroc. Per exem-

ple, en una ocasió per dir-nos que els bandejats troben refugi en el bosc ens diu que «Encantades florestas / y de Tàntalo pomas fugitivas / tenen per fer ses festas» (f. 43v, vv. 1210-1212), i en un altre lloc ens anuncia l'aurora tot dient-nos que «Febo del tot no és exit» (f. 129v, vv. 4791). Però aquests són exemples molt aïllats i ho hem d'agrair per la pedanteria que reflecteixen. Normalment, fins i tot per a construir jocs de paraules, fa servir les locucions arquetipitzades i el llenguatge popular:

La veritat sempre sura,
lo enganiador enganiat
resta per sa falsedat,
que nígú fa travessura
sense esser-ne travessat.

(f. 95, vv. 3313-3317)

La mètrica

En canvi, un dels aspectes en què el nostre autor es mostra més innovador és en el de la mètrica, encara que això també s'ha de precisar. Concretament, a més dels sonets preliminars de què ja hem parlat, trobam en el poema: 14 «ovillejos», que constitueixen el pròleg «Del autor al lector»; 66 lires al cant quart, «Del temor de Déu Ntro. Señor, an el tho de llires»; 62 octaves reials a la «Digressió en octava acirca la vida del pobre»; 43 sextetes encadenades al cant 14, «Del joch», i 860 quintetes, dues d'elles incompletes, que naturalment donen el gruix més important de l'obra.

Els «ovillejos» eren una estrofa poc coneguda. No se n'han documentat d'anteriors als que Cervantes inclou al *Quijote* i a *La ilustre fregona*, i tampoc no els descriu la poètica més popular de l'època, l'*Arte métrica española*, de Juan Díaz de Rengifo, de 1592.⁶⁶ A Mallorca els veiem descrits per primer cop a l'*Arte de poesia castellana*, de Tomàs Barceló, que ens ha arribat en diversos manuscrits datats als darrers anys del segle XVII. En parlar dels «ecos», diu Barceló: «Una nueva

66. Cf. T. Navarro Tomás, *Métrica española*, Madrid-Barcelona, 1974^a, p. 272.

composición de pocos años ha esta parte inventaron los poetas castellanos, la qual requiere mucho artificio, pero es muy gustosa y agradable. Consta primeramente de tres versos de redondilla mayor, después de cada verso un eco de dos o tres syllabas. Acabados estos tres versos se pone una redondilla quartilla, cuyo último verso se compone de los tres ecos sobredichos (...) y así los ecos hazen sentido prefeto con los tres versos de arriba, y después hazen otro concepto con la redondilla quartilla».⁶⁷ Efectivament, com diu Barceló, una estrofa molt recent —més encara a l'època de M. Ferrando— i de molt d'artifici, és a dir, molt barroca. L'esquema formalitzat és a a': b b': c c': cddc, amb els versos llargs heptasíl·labs i els «ecos» oscil·lant entre dues i quatre síl·labes:

Desperte-t, dormidoràs,
 veuràs,
 per tots los camins y passos,
 llassos
 que sens dupte veig que són
 del món,
 y qui no-ls veu se confon
 restant en la cara trista.
 Per ço, vé's obrint te vista
 y veuràs llassos del món.

(f. 13, vv. 1-10)

Les lires, introduïdes a la literatura castellana per Garcilaso, havien estat força utilitzades tot al llarg del segle XVI. El nostre autor empra l'esquema 6a 10B 6a 10B 6c 10C que havia popularitzat Fray Luis de León amb les seves traduccions d'Horaci. Segons Rengifo, «la composició de estas lyras es la que oy en día más está en uso»⁶⁸ i el mateix opinen els tractadistes catalans.⁶⁹ Per tant, en aquest cas M. Ferrando de la Càrcel s'ajusta a l'esquema més habitual a la seva època.

67. Ho prenim del ms. 478 de la Biblioteca Pública de Mallorca, datat el 1696-1697, p. 214. Sobre Tomàs Barceló i la seva obra vegeu Carme Simó, «Notes sobre l'Arte de Poesía Castellana», de Tomàs Barceló», *Affar*, 1 (1981), pp. 129-133.

68. Juan Díaz de Rengifo, *Arte poética española*, Barcelona, 1703, cap. LXVII: «De otras Lyras de seys versos».

69. Donen exemples d'aquest tipus de lira: A. Font i Roig, *De los versos y sus diferencias y de la composición d'ellos, y de las poesias que d'ellos se*

Tampoc no presenten cap particularitat especial les octaves. En canvi, el que hem anomenat sextetes encadenades torna a ésser una estrofa molt artificiosa que no hem trobat descrita per cap tractadista. Consta d'una quinteta normal heptasíl·laba de rima a b b a b més un trencat tetrasíl·lab de rima b; l'estrofa següent, però, ha de començar amb el darrer o darrers mots del trencat:

Un capatjador famós,
que no té ser ni valor,
persegueix ab gran rigor
a sos afavoridors,
i tenen-li més amor.
Ai, que dolor!

Que dolor!, que desatino!,
i quant sens par consumeix,
quant y quant poch se coneix
son engany y pervers tino
en les maldats que ns ordeix
com apareix.

(ff. 120v-121r, vv. 4403-4414)

També respon, com veiem, a l'afecció del Barroc pels ecos i els jocs mètrics en general. En canvi, la quinteta, que és l'estrofa més usada, amb molta diferència, és de procedència popular i té una llarga tradició darrere com a estrofa narrativa per excel·lència. L'esquema gairebé únic del *Vigilant despertador* és a b b a b, encara que hi ha uns pocs exemples d'a b a a b —vint-i-dues quintetes, exactament— i un únic exemple d'a b a b a. Tots aquests esquemes són habituals i recollits pels tractadistes.

Aquestes diverses estrofes impliquen, naturalment, diferències rítmic-

bazen, ms. 232 de la Biblioteca Pública de Mallorca (datat el 1670), f. 57v; T. Barceló, que considera aquest esquema «primer género» de lira, i el de Garcilaso «2.º género» (pp. 138-139), i al Principat Narcís Franch, que fins i tot sembla considerar la lira de cinc versos estranya a la literatura catalana: «És poch usada la sobredita espècie de liras en nostre hideoma, però és més freqüent de la segona manera, en què constan de sis versos». (Cf. Albert Rossich, *Una poètica del Barroc*, Barcelona, 1979, pp. 89-90.)

ques i estilístiques importants. El to culte de les lires i de les octaves reials, amb la presència del decasíllab italià, allunya un xic l'obra del to popular que hem mostrat com a més característic i l'apropa als models castellans de la segona meitat del segle XVI. De la mateixa manera, les rigoroses exigències formals dels «ovillejos» i, menys, de les sextetes encadenades palesen l'afany de Miquel Ferrando de la Càrcel per mostrar-se com un escriptor enginyós que si ha escollit el discurs narratiu de les quintetes i el llenguatge planer dels refranys no ha estat per incapacitat, sinó perquè l'ha cregut el més escaient als seus propòsits didàctics.

En definitiva, la mètrica és una prova més, potser la més clara, d'això que hem anat dient fins ara. Miquel Ferrando de la Càrcel és un escriptor que adopta una actitud anacrònica en entendre la literatura en funció de la difusió d'uns principis morals i en funció d'aconseguir la màxima eficàcia en aquesta difusió. Les quintetes responen a aquesta actitud. Alhora, però, és coneixedor de la literatura més «moderna» que es fa a la seva època i no sap estar-se de fer-hi la seva aportació, encara que sigui una aportació que té poc pes en el volum total de la seva obra.

El Vigilant despertador i el Tractat de vicis i mals costums de la present temporada

Finalment hem de parlar, tal com hem promès al començament, de les semblances entre les dues obres d'aquest poeta. El *Tractat de vicis* és molt més curt que el *Vigilant despertador*: consta de 1120 versos, repartits en un total de 224 quintetes, gairebé exclusivament de rima a b a a b —només una dona l'esquema a b b a b—. Per tant, és també menys divers: no hi trobam aquell afany de provar esquemes mètrics complicats i tampoc aquelles oscil·lacions estilístiques que anaven del barroquisme més tòpic al refranyer.

Al marge d'això, però, hi ha moltíssimes coincidències, i gairebé totes les observacions que hem fet respecte al *Vigilant despertador* són aplicables al *Tractat de vicis*. Així, també aquest va precedir d'una sèrie de sonets laudatoris, i un d'ells té una certa semblança amb el que Antoni Ribes dedica al *Vigilant despertador*.⁷⁰

70. Tots dos, concretament, juguen amb el significat polisèmic del mot «Càrcel».

L'estructura global de les dues obres és semblant: el *Tractat de vicis*, després d'una molt breu introducció, amb la necessària invocació a la Verge —«a Déu me vull comanar / que mi vulla ajudar / posant per medi Maria» (p. 4)—, tracta diversos temes independents: l'oci, l'adulteri, les males dones, el festejar i la mala llengua; tots aquests temes són també àmpliament tractats al *Vigilant despertador* i en un to molt semblant. L'erudició no és tan extensa i segurament depèn molt més exclusivament dels *Sermones discipuli* esmentats, però també hi ha una bona presència de la Bíblia i dels clàssics llatins, concretament Sèneca, Menandre i Ovidi. Igualment pretén de lligar-se amb la societat contemporània —«Solament pretench parlar / de la present temporada / puis la veig tan arruynada. / Axí la vull divulgar / á molta gent descuydada» (p. 11)— i encara que adopti un to més general els mals que detecta són els mateixos. Finalment, les coincidències estilístiques són grans —el mateix estil prosaic i directe, i fins i tot algun mot que el *Diccionari Català-Valencià-Balear* només ha pogut documentar al *Tractat de vicis* el retrobam al *Vigilant despertador*—. ⁷¹

També hi ha molts de passatges que, encara que no són els uns còpies dels altres, utilitzen el mateix argument, i sovint la mateixa font i el mateix exemple per demostrar la mateixa cosa. En posam alguns a continuació a doble columna, la primera correspon al *Vigilant despertador* i la segona al *Tractat de vicis*:

cer» (presó / nom del poeta). Diuen en el primer quartet: «Aquell qui no voldrà vida mesquina / y voldrà estar previst ab molta cosa / llige esta Càrcer molt curiosa / y trobarà a son mal la medicina» (*Tractat de vicis i mals costums de la present temporada*, edició de Girona, Jaume Bro, s.a., p. 2). «O, tu qui vas sercant apresurat / descans en aquest mar tempeuós / aquest Càrcer pendràs, hont lo rapòs / està divinament edefficat» (f. 11v).

71. Ens referim a «enfiçar» (DCVB: «enfissar») / «enfís», amb el significat de «molestar» / «molèstia»: «qui guaja, guaja al infern, / que és un tristíssim enfís, / etern sens pris» (f. 125). «Ja sé jo lo quem convé / nom vingau mes à enfissar» (*Tractat de vicis*, ed. de Jaume Bro, p. 44. A partir d'ara, en el text, citarem mitjançant l'ed. de Felip Guasp, 1865, la més bona de trobar; en aquest cas, però, deforma la paraula). Per a «enfiçar» Coromines, *DECLC*, dona documentació d'Eiximenis, encara que no exactament amb el mateix significat.

volent-me apartar y no caure en
mans de tant mostruosa bèstia,
com és la ociositat, prenint exemple
de grans prínceps y monarques del
món, que aprenían oficis y enseya-
ven-ne a sos fills, per no estar ells
ni aquells ociosos, y en lo que nos
ensènyan las formigas, y altres ani-
mals de la terra, que de ordinari
estan treballant.

(f. 2)

Pues si son cas entén fer
fent lo bon parlar esquiú,
mormurant lo mort y viu
per tenir bon deslliber,
mir-se Sanct Bernat què diu.
Trobarà com nos declara
que seran vituperats
los perversos desllenguats.

(f. 107v, vv. 3843-3850)

La cassa també pateix
moltes voltas com reposa
que lo cassador la gosa;
finalment [l'ociositat] assí destrueix
vidas, béns y tota cosa.

(f. 111v, vv. 4008-4012)

I los que picats ne estan [del joc]
vehen que pèrdan miHanars
júran que no'y tornaran
y més y van.

Mes hi van, no stan per fills
ni per muller, y llaméntan
de fam y traballs que séntan
ab molts y fraqüents parills,
que la faeltat augméntan
si fraqüéntan.

(f. 124, vv. 4543-4552)

Molt bé deurias pensar
que molts dels reys poderosos
cercavan sens reposar
ofici per treballar
sols per no 'star ociosos.

(...)

Veurás que fa la formiga,
quant ve lo temps de segar,
no la veuràs reposar.

(p. 17)

Mira que diu sant Bernat
del qui és murmurador,
diu qu'ha de ser condemnat
y dins del infern llanzat,
donchs guarde-t tu, parlador.

(p. 65)

Lo cassador va tirant
á la cassa quant reposa,
lo dimoni per semblant
mira si 'stàs reposant
per posar-te dins la llosa.

(p. 23)

Faràs algun jurament
que no ti veurán tornar,
y no 'starás un moment:
l'hora que tindrás argent
ti tornarás á posar.

(p. 29)

No pensan en treballar
ni'n lo qu'en sa casa fan,
los infans veureu plorar
y no'ls podeu fer callar:
demanant pa tots estan.

(p. 31)

En dur armas prohibidas
pènsan molts estar guardats;
o, quants víuan engayats
y quants han perdut ses vidas
armats y plens de pecats.

(f. 136v, vv. 5081-5085)

Portas armas prohibidas,
no tens de ningú temor,
per fer bé sempre t'olvidas,
y no vols fer cas de cridas,
perque't fas tan gran señor?

(p. 21)

Són només cinc exemples que hem procurat que tractassin temes diversos, però els podríem augmentar molt fàcilment.

El fet que Jordi Rubió dedicàs, com hem dit, pàgines exemplars a l'anàlisi del *Tractat de vicis* ens estalvia que li dediquem més espai, però insistim en aquesta relació amb el *Vigilant despertador*. No podem afirmar que sigui una part de la mateixa obra que s'independitzàs en no poder-se publicar completa. Segurament quan Miquel Ferrando de la Càrcel va treure el *Tractat de vicis* per primer cop, potser el 1625, encara no havia perdut l'esperança de publicar el *Vigilant despertador*. Insistia en els mateixos temes però l'obra sens dubte era una altra i això li permetia guardar el *Vigilant despertador* íntegre per a millor ocasió. No sabem per què no el va publicar mai; potser a Mallorca hauria estat un element més de discòrdia i algú li ho va fer veure. El *Tractat de vicis*, atès que defuig les referències massa directes i els prologuistes massa compromesos, podia semblar més asèptic. Però per a nosaltres no hi ha cap dubte que les dues obres sortiren de la mateixa ploma.

Epileg

Aquest és el personatge i aquesta és l'obra. No hem d'insistir ara en els trets que més sobresurten de la seva vida i dels seus poemes, cosa que hem procurat de fer tot al llarg del treball. Volem acabar, però, tot insistint en la necessitat de revisar aquests anys obscurs de la nostra història cultural que hem convingut d'anomenar Decadència. D'homes com Miquel Ferrando de la Càrcel n'hi ha més d'un que rau en un oblit semblant, i no és just aquest oblit. No podem afirmar que hàgim rescatat un autor d'una vàlua literària de primer ordre ni tampoc que la seva obra tingui una plena vigència avui. No es tractava d'això ni és possible que l'historiador de la literatura treballi en aquests paràmetres. Sí que podem afirmar que hem seguit la petja d'un home que

va viure intensament el seu temps i que ens ha deixat un testimoniatge únic d'aquesta vivència, tot fonent-la en els motlles que la literatura li posava a l'abast. Això sí que és important perquè són els testimoniatsges d'aquesta mena que construeixen la història cultural d'un país.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

*Fragments de la deposició d'Antoni Gibert, a. Treufoc,
feta el 12 d'agost de 1619*

(...) y al tard, a les oracions, me-n entrí en Ciutat y aní ha casa de don Pedro Stacília, ahont lo dit capellà Boda me donà orde que anàs, y venint per lo camí lo dit capellà Boda me digué que la causa perquè veníem en Ciutat era perquè yo matàs a Anthoni Monblanch o ha Pera Sineu o Algutzir Miquel Ferrando de la Càrçel, perquè deya que lo dit Monblanch y lo dit Pere Sineu perseguíen al dit son germà y als bandejats de Selva y havien testificat contra Barthomeu Ferragut Boda, son germà, y lo dit algutzil Ferrando lo havie pres a ell, dit Barthomeu, Gregori Güells y als de sa companya [*sic*] en Inca, y arribat que fui en casa dit don Pedro Santacília, que devia esser qualque mitja hora de nit poch més ho manco, trobí en les naves le dita casa al dit don Pedro Forteza y ha Bernat Trobat y al capellà Domènech, de Ynca prevere, y lo dit don Pedro Forteza me demanà per què era vingut y jo li responguí que era vingut per mon compte, per fer cert effecte, y no li diguí per quin effecte, y estant rallant arribà allí lo capellà Boda y estigué una estona lo dit don Pedro Forteza ab nosaltres y ab lo dit Trobat y Domènech y no sentí que parlaven de cosa de consideració, més de que lo dit don Pedro me digué que me-n anàs, que lo temps anave turbat y que no era bon temps de fer effecte, y tantost se-n anà lo dit don Pedro a sopar, y los dits capellà Domènech y Trobat se-n anaren ab ell, y lo dit capellà Boda me baxà a un estudi de dita case y me digué que no convenia fer ningun effecte perquè li havia sabut greu que-m haguessen vist los dits capellà Domènech y Bernat Trobat, y perquè lo dit don Pedro li havia dit que aleshores no convenia que fessen dit effecte, entenen-ho jo de matar algú dels sobredits Sineu, Monblanch o lo algutzir Ferrando, y que nos ne tornàssem lo endemà; y axí estiguí en dits estudis aquella nit y lo endemà tot lo dia, que surtí de dita casa devés les oracions y aguardí al dit capellà Boda, conforme ell me havia dit, al camí de Bunyola, al entrar de dit camí,

y nos ne anàrem tots dos dret a Selva, ahont arribàrem en la nit, a dos o tres hores a passar de matinada, y estiguí tot lo dia en casa de Joan Boda, pare de dit capellà Boda, y aquell mateix dia, a qualque mitja hora de nit, arribaren los tres bandejats de part demunt de la dita casa, y jo y aní y viu allí que los dits bandejats eren Juan Boda, Juan Güells, Matheu Vilallonga, als. Gorra, Miquel Cardell, Jacint Armengol, Gabriel Abrines, als. Moreu, Joan Rosselló, als. Taló, Anthoni Gibert, als. Fullana, Guillem Campamar de Bocar, Francesc Llampanyes, y après se juntà ab nosaltres Pera Gater, dit lo Bort Gater, y estant allí vingué lo capellà Boda y nos digué que nos ne vinguéssim darrera la casa de dit Boda, y axí y anàrem y allí nos digué lo dit capellà Boda que li havien dit que los comissaris y lo algtzír Ferrando eren en Inca y que y anàssem y que seria gran cas que n haguéssim algú, y axí partírem de Selva a qualques dos hores de nit poch més ho manco y quant fórem prop de Inca nos posàrem dins uns ordís, molt prop de la vila y lo dit capellà Boda se n entrà dins dita vila y nos dexà allí, y perquè digué que lo effecte se havie de fer de dia y convenia que los hòmens que l fessen no fossen coneguts en la vila, nos digué a Anthoni Gibert, als. Fullana, y a mi, com ha persones manco conegudes, que entràssem a fer dit effecte, y axí nos mudàrem unes capes, ço és, jo una negra que prenguí de hu de la companyia y lo dit Fullana Gibert ne prengué una de negra de burell que me apar que era de Gabriel Abrines, y lo dit capellà Boda donà unes balonetes planes y entràrem en Incha la matexa nit, cada hu ab dos buffetons y un pedrenyal y en nostra companyia entraren també Juan Boda, Pere Gater y lo dit capellà Boda, y donàrem una volta per la vila y nos mostraren los llochs per hont podríem tenir vinentesa dels dits comissaris y de lo dit algtzír Ferrando, y lo dit capellà Boda mos posà en una pallissa llarga que està a les espalles del Carrer Major, a la part del monastir de les monjes, que no sé ni entenguí dir de qui era, y lo dit capellà Boda nos digué que no's [sic] moguéssim de allí, que ell nos avisaria quant haguéssim de fer effecte, y allí nos portà a menjar lo mateix capellà Boda, y may nos vingué a-visar que isquéssem per fer dit effecte, perquè, segons nos dix, los dits comissaris y algtzír Ferrando no eran en vila, sinó que eran passats en Sancelles hont era lo Sr. doctor Albanell, jutge de la Regia Cort. [Després d'això, Treufoc anà a Selva, cap a Massanella i a Binissalem, aquí:] [El capellà Boda] me parlà a mi a soles y me digué que havíem de venir en Ciutat per fer lo dit effecte de matar dit algtzír Ferrando o al dit comissari Pere Sineu o al dit Anthoni Monblanch, y aleshores no-m parlà paraula del dit noble don Jaume Juan Berga. [Després, una vegada a Palma, matà Berga].

(Arxiu del Regne de Mallorca, Audiència, CR. XVI, ff. 34v-37v).

2

*Certificat escrit per Miquel Ferrando de la Càrçel
sobre unes diligències pròpies del seu ofici*

Sertifich y fas fe jo, Miquel Ferrando de la Càrçel, algutzil real, com a 21 de dezembre de 1619,¹ per orde y manament del inlustra y molt revarent S. comisari apostòlich, aní a la casa de Garau Pont per a capturar a Pau, esclau del dit Garau Pont, que huna hora, poch més o manco, antes de que en fos fet dit mandato jo l'avia vist en dita casa, y ja no le-y trobí, y fent dilitgències en seber-na noves me vingué a notiçia que lo avían escondit an el palau, dins la prasó del bisba, ha hont no m'aparagué anar sens dar-na revó an el dit inlustra y molt revarent S. comisari apostòlich Pau Duran, al qual manà anàs en dit Palau y digués al escarxeller m'entragàs a dit esclau, y, per lo que lo bisbe hera fora de dit palau, que-s trobava en unes conclusions en el convent de la Companya de Jasús, lo dit escarxeller no-l ma volgué entragar, y encontinent lo fiu vanir devant dit S. comisari apostòlich y lí manà an el dit escarxeller obrís la dita prasó y que m'entragàs lo dit esclau, y lo dit escarxeller fonch molt content y digué-m que-l seguís y jo, ab companya de un escrivà y de altres lo vaig seguir fins arribar en dita prasó, y dit escarxeller per ses pròpies mans va hobrir y digué que jo entràs a treura dit esclau y entrí y vaig trobar la dita prasó rompuda y que dit esclau avia saltat an un altra aposento de dit palau, y fent jo dilitgèncias per voler-lo traure acodíran alguns criats del dit bisbe *manu armata* y tractare[n]-me mal de paraulas, y per lo que-l [*sic*] viu yrats contra de mí y que estavan enpunyats en lo millor modo que poguí me-n aní y fiu relació an el dit senyor comisari apostòlich del que pasava, y per ser axí la varitat firme la demunt dita escriptura de mà mia.

Miquel Ferrando de la Càrçel
Algutzil Real.

(ARM, Audiència, CR. XVI, 445, f. 14).

1. *Primer havia posat mes propesat, però ho ratlla.*

Interrogatoris promoguts pel procurador fiscal Llorenç Planas per demostrar que les deposicions sense ratificació eren considerades legals i responien a una habitud immemorial a Mallorca. Els capítols als quals s'ajustaren aquests interrogatoris foren els següents:

1. Primo posa que en lo tribunal del Rm. bisbe de Mallorca des de deu, 20, 30, 40 anys a esta part y des de temps immemorial que no-y ha memòria de hòmens en contrari, yamay se ha acostumat en les causes criminals tant capitals com de menor importància ratifficar los testimonis fiscals *parte citata* en la forma del dret comú ni altrament.

2. Ytem posa que als dits testimonis fiscals rebuts en la forma del precedent capítol se ha acostumat donar y se ha donat sempre crèdit a effecte de absollrer o condempnar en les penes ordinàries tant en lo tribunal del Rm. bisbe com de la Real Auda. y altres tribunals inferiors del present regne.

3. Ytem. poso [*sic*] que en tant és veritat que los testimonis fiscals rebuts en la forma desús dita sens altra ratificació són haguts y tinguts en lo pnt. regne per leg^{mt.} rebuts y examinats que axí mateix en les cauces de App^{o.} davant del Archabisbe de València señor nuncio y en la cúria romana se ha hagut rahó dels dits testimonis com ha rebuts y examinats en la forma del dret haguda concideratió de la dita consuetut.

4. Ytem. posa que en tant és veritat lo desús dit que en lo present regne és consuetut en tots los presents dits tribunals que los testimonis rebuts en la Inq. general fan fee contra quolsevol persona en la special [*sic*] sens altre nou examen ni reprodució ni citació del reo.

5. Ytem. posa que en Mall^{ca.} la dita consuetut és convenientíssima perquè altrament, per esser gran la curtedad de la terra y haver-i entre los naturals gran dependència entre si, y bandos y enemistats entre uns y altres, si se usave la dita rattificació jamay se trobaria la veritat dels delictes y no-s porie fer justícia de manera alguna y seria caus y confusió, ocasió de suborns y demors y altres inconveniens notables.

6. Ytem. posa que en via de dret la dita consuetut pot introduhir en los tribunals que als testimonis de la general ynquisió [*sic*] se-ls dóna cridit [*sic*] sens altre reprodució y examen y axí matex que tosts y qualsevol testimonis fiscals sien haguts per legítimament examinats sens presehí rattificació de aquells *citato reo procuratore al videndum jurare testes aut alis.*

Sobre los quals capítuls suppl. lo dit procur. fiscal sien rebuts per testimonis les persones més plàticas y perites del pnt. regne (...).

Die 7 Marty 1620.

(ARM, Audiència, CR. XVI, 445 b, f. 275r-v).

Sobre aquests capítols fou interrogat Miquel Ferrando de la Càrcel

Die XXVII mensis Marty, anno predicto [1620]

Honor. Michael Ferrando de la Càrcel, algutzirius regius civit. Majoric., etatis quadraginta trium annor. parum plus. testis citatus per dictum nuncium qui juravit in manu et posse dicti dmi. commissary aplici. dicere veritatem.

Et primo fuit ap se testis int. super secundo¹ capitulo ex capitulis per dictum fisci. procurem. oblati.

Et dixit: haurà com onse o dotze anys que jo exercesch lo offici de alguazil y contínuament é entrevingut per les corts y real auda. del pnt. regne, hont sempre é vist praticar que los testimonis fiscals se han acostumat rèbrer en la forma contenguda en dit capítol, sens que may ne haja vist rattifficar a ningú, sinó sols rèbrer-los la depositió y de aquells en dita forma rebuts se-n haguda sempre rahó y açò dich per lo que tinch dit y per haver-ne ministrats molts y axí mateix haver jo depositat infinites vegades y may haver vista usar dita rattifficatió.

Super tertio cap.

Et dixit: ja tinch dit en lo preçedent que los testimonis fiscals rebuts en la forma que tinch dita, ço és sens rattifficatió alguna, se han tingut sempre y los é vistos tenir per legítimament rebuts y examinats y axí mateix he sempre entès que hontsevulla fóra del present regne se-n ha aguda rahó.

Super quarto cap.

Et dixit: és molta veritat lo que rahona dit capítol y açò sé perquè cada dia me trobe present ab semblants actes per tenir lo càrrech que tinch y veig que los señors jutges de la Auda. y altres tribunals o usen de aquexa manera, que als tals testimonis sens altra rattifficatió se-ls dóna fee y crèdit.

Super quinto.

Et dixit: és ver lo contengut en dit capítol de la primera línia fins la darrera y açò dich saber per conèxer molt bé y esser molt experimentat en la naturalesa de la gent de aquesta terra per lo càrrech que tinch.

Super sexto capitulo.

1. Primer deia primo, però ho ha ratllat.

Et dixit: suposat lo que tinch dit en lo precedent tinch per molt justificada la consuetud del pnt. regne.

Miquel Ferrando de la Càrçel
Algutzil Real.

Fuit sibi lectu et perseveravit.

(ARM, Audiència, CR. XVI, 445 b, ff. 282-283.
També és a CR. 445, ff. 207-209).

4

*Fragment de l'interrogatori d'Agustí Albanell, realitzat
entre el 23 d'agost de 1621 i el 9 de setembre del mateix any*

Ynterrogat que diga que-l mogué, tenint tants ministres de justícia, puix també féu acudir allí lo alguazil Pablo Ximénez y alguazil Capdebou, de enviar a cercar al alguazil Ferrando, estant aquell en Selva en son puesto, ab molts comissaris per orde del Sr. virrey, manant-li que dexàs lo puesto y la gent que ab ell tenia y que anàs a Pollensa, posant-lo en tant gran perill com era lo camí que havia de fer des de Selva a Pollensa tot sol, desarmat de sa gent y en una ocasió com aquella, una persona com dit alguazil que era una de les persones més odiades y avorrides dels bandejats de Selva, puix se ha vist clarament en lo procés de don Jaume Berga que, per lo que poch antes havia fet de capturar als bandejats Boda y altres, tenien aquells propòsit y determinació feta de matar-lo, y en efecte se ha entès que los de la parcialitat de dits bandejats Boda y altres en la dita ocasió que dit Ferrando hagué de anar a Pollensa per la orde que se li donà, los dits bandejats estigueren en aguayt en dit camí y per fugir lo perill lo dit alguazil hagué de anar a Pollensa per camins inusitats, fent molts rodeos, y després intentà [*sic*] ell, lo deposant, al dit alguazil des de Pollensa a certa casa de possessió ab alguns bandejats guiats dels contraris y enemics de dit Ferrando, exposant-lo en notable perill de la vida, majorment que ha vingut a ma notícia que la causa que-y hagué perquè lo dit alguazil Ferrando se romangués en Selva y no anàs a Pollensa fent dos mans fonch perquè lo dit alguazil ab los bandejats guiats del un bando anàs en persecució dels delinqüents del altre bando, com també, los bandejats guiats que anaven ab ell, lo deposant, eren del contrari bando, essent axí que la matexa rahó que-y havia per a que los bandejats

guiats que anaven ab lo alguazil Ferrando no-s moguessen del puesto ahont estaven ni anasen a Pollensa, ahont eren los guiats del contrari bando per evitar entre ells algun escàndol, la mateixa particularment en aquella ocurrència militave perquè dit Ferrando no-s mogué de dit puesto y no anàs a Pollensa, havent-hi ja allí tants ministres y no romanent-ne ningú en Selva ab los altres.

fol. 872. *Et dixit*: Estant les viles y lochs de la part forana del present regne molt vexades y oprimides de bandolers que anaven aquadrillats y cada die succehien delictes gravíssims y enormes de morts proditòries, resistències vàlides als ministres de justícia, furts en los camins reals, en lo mes de maig de 1619 lo Sr. virrey y Real Consell me manà que isqués ab ministres de justícia en persecutió de dits aquadrillats y bandejats y en effecte als principis de dit mes isquí fora ab molts ministres y perquè la persecutió pogués tenir millor efecte dividí dits ministres en dos parts, anant en una de elles per cap lo alguazil Miquel Ferrando de la Càrcel, y en la altre lo alguazil Pablo Ximénez, donant-los orde que tinguessen correspondència en avisar-me dels camins y passos que ferien y ahont me havien de donar a mí los avisos y jo aní per les viles rebent informacions contra los malfactors y delinqüents y fautors de aquells, y trobant-me un dia en la vila de Ynca sabí que lo dit alguazil Ferrando estave a sert puesto ahont no-s poria fer effecte ningú, y staven ell y sos companions perdent lo temps y gastant la hazienda de sa Majestat, y per ço lo feu venir en dita vila y li diguí quines diligències y efectes havia fets, y dix-me que fins aleshores no havien pogut fer res y perquè ell y sos companions estaven ja descuberts y lo lloch ahont estaven no era a propòsit per a perseguir bandejats li diguí que fes venir allí sos companions [*sic*] y, en effecte, vingueren, y entre ells Pere Andreu, àlias Sineu, qui era lo qui feya les diligències, y havent-li dit quines ne havien fetes y de quin profit era stat al puesto ahont estaven, dix que en dit lloch no porien fer effecte ningun, ja més aportant arcabussos de metxa, que-s sentia lo olor de lluny. Aleshores los diguí que importave en aquella ocasió fer efecte en servey de sa Majestat y que les diligències las havien de fer a lloch ahont fossen de profit y que tot lo que tindrien menester, axí de provisió de menjar com de armes, ho demanassen que jo los ho donaria, y que tenia per molt asertat que anassen a la vila de Selva, ahont era lo major concurs dels dits bandejats y aquadrillats, y se posassen secretament en algun puesto ahont dits bandejats solien acudir, y que aguardassen allí fins tinguessen ocasió de fer effecte. Y lo dit Sineu dix que açò era de gran importància y no-s poria fer altre cosa millor per fer effecte, y prengué esta resolució, y presa los advertí que ab molt secret a gran hora de nit anassen a posar-se en dit puesto y me avisasen quant serien allí, y que jo aniria après en dita vila de Selva y feria algunas demostracions y diligències y fetes me partiria y que

tenia per cert que en esser-me jo partit, los bandolers acudirien per saber noves y ells, ço és, dit Ferrando y Síneu, tindrien ocasió de fer effecte y capturar-los, y a tots los aparagué que no's poria fer cosa millor, y axí los doní les armes y diners que demanaren y anaren-se a posar a dit puesto y lo dia següent tinguí avís que ja estaven en ell y que eren entrats a mitja nit y estaven molt secrets, y lo lloch era en una casa dins dita vila molt a propòsit, y encontinent que tinguí dit avís aní a dita vila de Selva y seguint lo orde que tenia del Sr. virrey y Real Consell rebí informatió contra los fautors dels bandejats y fiu-ne capturar alguns remetent-los afiançats als càrçers de la Ciutat, y fets altres procehiments concernents a dita matèria me partí de dita vila y aní a altres viles circunvezines, fent les matexes diligènties y effectes, y entre altres aní a la vila de Pollensa, de matinada, ab alguns ministres, perseguint los aquadrillats y bandejats, y capturàrem-ne dos, que's deyen t. Grua y t. Roger, als quals entreguí al batle de dita vila, manant-li los remetés ab bones guardes y seguretats als càrçers de la Ciutat, y havent-los remesos ab guardes de cavall y a peu me partí de Pollensa per anar a altres viles, a fer les matexes diligènties y al temps que exia de dita vila vingué un home ab un cavall corrent y me donà avís que a dos lleguas lluny de allí eren exits molts bandejats ab barbes postisses y mescaratats, tots armats, y amenant [*sic*] de matar a les guardes que aportaven dits presos llevaren als dits presos de mà y poder de la justícia y los se'n aportaren, y aparexent-me aquest delictes tant enorme y gravíssim per haver-se perdut del tot lo respecte y temor a la justícia en temps que's procurave a tornar en son punt la autoritat de ella, me fiu lo sentiment degut y encontinent envihí un algtzír a la ciutat de Alcúdia, ab orde que aportàs de allí gent per a perseguir dits delinqüents y torní en Pollensa ahont doní orde que se alçàs la gent de la vila y ab altres ministres anasen encontinent en dita persecutió, y jo en persona, ab lo capità de dita vila y dos o tres ministres, aní a perseguir-los, y havent tingut notícia que los delinqüents caminaven devés les montanyes de Lluch arribí a la vila de Campanet ahont fiu venir lo algtzír Paulo Ximénez y li doní orde que alçàs la gent de dita vila y ab ella anàs en dita persecutió y de dita vila scriguí una carta al Sr. virrey donant-li rahó del succés y de les diligènties que se anaven fent y entenia fer, y havent scrit me partí y aní a la vila de Selva per lo mateix effecte y ab intent de guiar los bandejats de dita vila, que eren contraris dels delinqüents que havien comès dit cas, per a poder-los millor perseguir y capturar, y recordant-me que lo dit algtzír Ferrando y sos companions estaven secrets en la casa de dita vila ahont se havia de tocar via fora, me aparegué esser necessari avisar-los perquè sabessen que jo feye alçar dita vila y que no's moguessen del puesto perquè no's descubrí la intentió y traça q^e aportaven y en effecte los avisí, y advertint que los bandejats que jo entenia guiar eren los contra-

ris de dit Pera Sineu y sos companys que estaven ab dit alguazil Ferrando, los avisí que isquessen secretament de dit puesto y anassen ahont voldrien y que jo ab la gent de la vila aniria a Lluch, en persecutió de dits delinqüents, y de allí a Pollensa, y havent-los donat est avis en escrits, que era ja hora de vespres y jo ab los que venien en ma companyia estàvem encara dejuns, procehírem per menjar un bossí de peus y al temps que estàvem menjant doní orde que-s tocàs via fora, y se tocaren les campanes, atambors y una trompeta, manant a tota la gent generalment que encontinent, ab ses armes, acudissen a la plaça de dita vila y havent-se tocat via fora per spay de més de una hora, entenent que la plaça estaria plena de gent de armes, me posí a cavall ab los demás de ma companyia, y arribat en la plaça no-y trobí ninguna persona, de que fiu lo sentiment que tal inobediència merexia fent algunes demostracions de rigors ab lo batle y un jurat que aparegueren allí, y los doní orde que fessen crida que en pena de la vida que tota la gent de armes acudís a Lluch per servey de sa Majestat, y per no dexar la persecutió de dits delinqüents aní a Lluch ab companyia dels dits quatre o sinch ministres per montañes aspres y perilloses, caminant per elles fins a dos hores de nit (*era el 15 de mayo de 1619, según la carta escrita aquel día al alguacil Ferrando*) que arribàrem a Lluch, y essent allí fiu diligènties perquè los bandejats contraris vinguessen guiats y recusaren venir de manera que sols vingueren quatre de ells y après arribà molta gent de les viles de Selva, Campanet, Pollensa y Alcúdia, y tota aquella nit se feren les diligènties possibles en enviar ab squadres dita gent, ministres y bandejats guiats, en persecutió de dits delinqüents y, despedida dita gent, jo me partí y aní a Pollensa ahont trobí lo dit algutzir Ferrando y li demaní quant havia que era allí, y me dix que aleshores era arribat per lo que seria menester, y encontinent me posí a rèbrer la informació del dit cas y havent trobat culpato lo pare de dit Grua, doní orde als ministres que tenia allí que anassen a regonèxer les cases de la possessió de dit Grua y altres llochs y lo capturasen si'l trobaven allí y que fesen diligènties si trobarien també que-s fossen juntats allí per dit effecte los bandejats y que secrestassen tots los bens de dit Grua, y, anant-se-n dits ministres per dit effecte viu que dit algutzir Ferrando se-n anave ab ells; jo li diguí que restés allí per si acàs lo havia menester y en effecte restà, y tornats dits ministres y acabada la informació nos partírem tots junts de dita vila y anàrem a la de Sencelles y de aquella tornàrem a la ciutat y açò és la real veritat de lo que passà en dita ocasió y consta per les cartes que jo scriguí al Sr. virrey y respostes que rebí de Su Sa. Illma., y lo intent que tinguí y lo que-m mogué a fer tot lo sus dit fonch la obligació de mon offici y servey de sa Majestat y procehir de la millor manera que poguí a que-s fes tot com se devia y se evitassen inconvenients y entench que en dita ocasió de dita persecutió, que durà vint dies, fiu tot lo que hu-

manament sabí y poguí en servey de sa Majestat, sens reparar a la mia salud ni perills de la vida, ni ab gastos que fiu de ma hazienda pròpia y fonch de molt profit com de les cartes del Sr. virrey se veurà; y après he entès que la diligència que jo fiu en Selva en fer posar en dit puesto al dit algutzir Ferrando y sos companys era stada de gran consideratió perquè la nit après que jo-m partí de dita vila entraren en ella los bandejats y Juan Ferragut Boda, que era lo més facinerós y cap de aquells, passà per lo lloch hont dit Ferrando y sos companions estaven, y dihent hu de sos companions que'l acometessen y capturassen, lo dit Ferrando dix que sperassen que'n vinguesen més y entretant lo dit Boda se'n anà y no se féu moviment ni cosa alguna contra de ell, important tant la captura del dit Boda, y esta és la veritat com en son lloch y temps més llargament se confirmarà, y si cosa se ha imaginada en contrari és pura malícia y calúpnia.

(ARM, *Misc. Pascual*, XIX, pp. 619-631.

No hem pogut trobar els documents que copia Pascual).

5

*Interrogatoris entorn de l'empresonament
d'un lladre anomenat Martorell*

Miquel Cabot, de 22 años. fol. 740.

Dixit: Circa de un mes després que hagueren mort a don Jaume Berga jo-m trobave a la vila de Ynca ab altres comissaris reals en persecució dels Bodas y havent-me feta instància Hierònim Figot, de Muro, que jo capturà a un lladre qui de llinatge se deye Martorell, dient que havie robat un porch a un cunyat seu de dita vila de Ynca y altres robos de bestiar, y capturí al dit Martorell y trobant-se allí acàs lo Dor. Albanell, jutge de corts, li-n doní rahó y li diguí que tenia al dit lladre a la presó de la vila, y dit Dr. Albanell mostrà agrahir-m'o dient que havia fet molt bé; y essent-me-n jo anat, al cap de un quart, me envià a demanar y viu que Pere Callar estave ab ell assegut al costat, y digué-m dit Dr. Albanell per què havia pres aquell home sens orde seu, arregañant-me y lo matex me arreganyave Pere Callar, mostrant estar molt falló, dient que tots los que anaven servint al rey no-y anaven sinó per vellaqueria, y jo responguí al dit Dr. Albanell que havie pres al dit Martorell per haver tingut instància de Hierònim Figot y que, quant lo

rey me havia donat comissió me havie donat poder que pogués pèndrer a qual-sevol persona que degués al rey, y aleshores dit Dr. Albanell me digué si jo havie provança, y jo li diguí que li aportaria lo instant y los testimonis y aleshores dit Dor. Albanell, present dit Pere Callar, que segons després entenguí era gran amich de dit Martorell y que-l servie dit Martorell ab moltes coses, manà ab molta còlera al algutsir Ferrando y a Bernat Bonet, cap de guayta, y altres officials que pesassen a le presó al instant y als testimonis, y a mi me va manar que me-n anàs a le presó, y va manar que encontinent traguessen al dit Martorell de la presó, com en efecte lo tragueren encontinent, y jo me-n aní que pogué conèxer lo dit Dr. Albanell que no estave ab mi de còlera y vehent que venía lo alguazil Ferrando tras de mi, per pendre-m, li diguí que no se acostàs, que puix la justícia me tractave de aquella manera per ben servir, que no volia guiatje,

Añade que bé és veritat que dit Dr. Albanell ha amostrat particular odi contra los ministres del rey que perseguien los Bodas, y açò sé perquè he vist que dit Dr. Albanell no podia vèurer a Juan Gual, ni al alguazil Ferrando, ni als comissaris que perseguien dits Bodes y tots a la una nos quexàvem dels maltractaments nos feye.

Miguel Ferrando de la Càrcel, alguacil real, edad 44 años, dice. fol. 742b.

Jo-m trobave en la vila de Yncha ab lo Dor. Albanell fa circa de dos anys y havent Miquel Cabot y altres capturat a un home qui-s deye Martorell, vingueren los dits Cabot y altres que anaven en servey del rey a donar-ne rahó al dit Dr. Albanell y lo dit Dor. Albanell ho lloà y los ho agrahí y al cap de una estona vaig veure que vingué a parlar al dit Dr. Albanell Pere Callar y parlant ab ell lo dit Dr. Albanell cridà no sé qui y li donà orde que cercassen al dit Miquel Cabot y lo fessen venir devant de ell y tantost estigué allí lo dit Cabot, y dit Dr. Albanell tractà molt mal de de [*sic*] pe-raules al dit Cabot y als altres que anaven ab dit Cabot per rahó del dit Martorell que havien capturat, y lo dit Cabot replicà dient que-y havie testimonis de com era lladre y que com a tal lo havie pres; lo dit Dr. Albanell ab grandíssims crits digué «a vosaltres y als testimonis merexeríeu esser posats tots en una presó» y digué que li partissen devant, y lo dit Cabot y los de sa companyia se-n anaren y après que foren fora, lo dit Dr. Albanell me donà orde a mi y al alguazil Pablo que capturàssem al dit Cabot y a Juan Beltran, als. Flassada, que avuy és fora del regne, y ací lo dit alguazil Pablo y jo anàrem a fer diligènties per dita vila de Yncha per a fer lo que dit Dr. Albanell nos havia manat y no-ls prenguérem perquè entre nosaltres tractàrem que no era ben fet pendre-ls puix anaven en servey del rey y havien fet bé son ofici y perq^e veyem clarament que dit Dr. Albanell no-u feye sinó per fer-ne pler a dit Pere Callar, y del dit cas en la vila de Yncha se-n

féu molta admiració de veure que haguessen alliberat a un home pres per lladre sens averiguar-o, y que haguessen manat posar en la presó a qui-l havie pres.

(ARM, *Misc. Pascual*, XIX, pp. 661-665. No hem pogut trobar els documents que transcriu Pascual. El copista tampoc no data els interrogatoris però deuen ésser del final de l'estiu de 1621).

6

Entre les acusacions contra Agustí Albanell hi havia la següent:

Ytem possit que estant pres Llorens Viacava se li envià una carta de un amich seu dient-li que si volia fugir de la presó per tal dia li tindrien lo aparato fet y que matarien lo alguasil Ferrando, que aleshores guardave en les presons, y a son germà, que era escarceller, sabent quals coses lo Sr. virrey manà al Dr. Albanell, aleshores jutje de Corts, que fes depositar lo dit Viacava y rebés informació de la dita fuga y còmplices de ella y de les altres coses de què el dit Viacava sabia, lo qual no sols [no] obeí al Sr. virrey en lo desús dit, però encara el tragué de les presons sens depositar, dient al Sr. virrey que lo dit Viacava havia ja depositat y per lo que vingué après a notícia del Sr. virrey que lo dit Viacava no havia depositat, lo dit Dr. Albanell rebé la depositió de aquell estant fora la presó, contra tot stil y justícia, y és ver.

(ARM, *Misc. Pascual*, XIX, p. 615. Els capítols contra Albanell són datats el 2-VI-1621).

7

Testament de Miquel Ferrando de la Càrcel

Die V mensis Juny Anno de Natte. Domini MDCLI.

En nom de nostre Señor Déu Jesuchrist y de la humil Verge Maria, mare sua y advocada nostra, amén. Com stiga scrit per lo sanct profeta, dient: «dispon de ta casa perq. has de morir y no sempre viura»; per ço jo, Michel Ferrando de la Càrcel, olim alguatsir, stant algun tant indispost per la vellesa

y algunes xaques ab e que en mon ple enteniment, volent dispondre dels béns que Déu Nostre Señor me ha encomenats, fas y ordena aquest meu testament, última y derrera voluntat mia, en lo qual pos y elegesch marmassors meus y de aquest meu testament executors a la dona Catherina de la Càrcel y Penya, me nora, y a sor Elisabeth de la Càrcel, me germane, les quals prech que si s'esdevindrà que jo muira sen fer altre testament ells y quiscun de ells cumplen y executen esta mia última voluntat com abaix troberan scrit y per mi ordenat.

E primerament y antes de totes cosas acomenant la mia ànima en mans de Nostre Senor Déu Jesuchrist, qui le ha cresade, y ab lo seu preciosíssim sanch redemida, elegesch sepultura al meu cos mort fahedora en la isglésia del gloriós Sanct Francisco de Paule, le qual vull se fasse a coneguda de dites mes marmessores, per la qual lex charitat necessària. Y perq. Déu Nostre Señor me perdona mos peccats fas los llegats pios següents. *Primo* lex al reverend señor rector sinch sous, moneda de Mall[or]a, per son dret parrochial.

Item vull y man que tant prest com posible sie em sían ditas y celebradas setante-y-sinch missas baixas de rèquiem, ço és sinquanta en dit monestir y vint-y-sinch a la isglésia parrochial de Sancta Eulàlia, per una volta tantum, per las quals man donar-los dita charitat.

Item vull y man que axí matex fassen dir y celebrar las missas de la señora Antonina de la Càrcel y Contestí, q., me muller, aquí ahont ella dispon en son testament.

Item lex a sor Elisabeth de la Càrcel y Ferrande, me germane, sinch lliuras per bon amor per una volta tantum.

Item lex a Gerònia Mir y de la Càrcel, ma germane, sinch lliuras per bon amor per una volta tantum.

Item lex a Baptista Caules, mon nét, y a tots los demás sinch sous, moneda de Mall[or]ca, per tota part, heretat y legítima sobre mos béns a ells partanyent y spectant en los quals los sían compresas tres-centas lliuras doní a se mare y me filla. Pagades emperò y satisfetas totes cosas, en tots los altres béns meus, mobles, inmobles, drets y actions presents y venidors fas y institutesch hereuas mias universals y per iguals portions a Catherina de la Càrcel y Antonina de la Càrcel, donzelles, mes nétas, salvo que eventatje a dita Catherina en sinquante lliures més que a dita Antonina, ab esta condició: que morint la una sens infants substituesch a la altre, y morint totes sens infants los substituesch a Michel Ferrando de la Càrcel mon fill, y en cas aquell morís sens infants substituesch y hereve mia fas a Catherina de la Càrcel y Penya, me nora, durant tot lo temps de la sua vida y després mort de aquella fas y substituesch hereue mia a Catherina Llobera y de la Càrcel, me neboda y als sea., elegint encuradora de la mia heretat a dita ma nora fins ditas mes nétas sían collocades en matrimoni atribuhint-li

tot lo poder que a semblants cureadors se pot donar. Aquesta és la mia última voluntat, la qual lloha, aprova, ratifica y confirma, la qual vull vàlega per via de testament, la qual, si no valdrà o valer no podrà per via de testament, alomenos vàlega per via de codicils o per aquella via que millor per última voluntat mia valer y perpètuament tenir podrà, cassant [*sic*] y revocant tots y qualsevols altres testaments, codicils y ordinations per mi fins are fets y ordenats en poder de qualsevols nottaris o scrivans encara q. sien aquells consebuts sots expressió de qualsevols paraules derogatòries perquè de tots aquells me penet haver fets y firmats, acceptat de aquest mon testament, lo qual és mon últim voler y vull prevàlega a tots los altres, lo qual testament fonch fet dins la present Ciutat de Mall[orc]a als sinch dies del mes de Juny del any de la nattivitat de Nostre Señor Déu Jesuchrist mil sis-cent sinquanta-y-un. Senya.l de mi, Michel Ferrando de la Càrçel, testador predit, qui lo present testament lloha, concedesch y firma.

Testimonis cridats y pregats per boca pròpia del dit testador foren Michel Ausina, brasser, Gabriel Serre, bastax, Francesch Serre, Vicens Amengual, Baptista Carles, paraires, Pere Oliver, Barthomeu Rul.lan, tixidor de lli, y jo, Jaume Llobera, not., qui cridat y pregat he rebut lo present testament y per ser esta ma voluntat pose dexe y firma.

Michel Ferrando de la Càrçel.

Fonch publicat lo present testament als 5 de janer 1652, per mi, Jaume Llobera, not., a instàntia de ditas germanes y hereues predites, presents per testimonis moson Barhomeu Vanrell y Jaume Vilalonga, tixidor de lli.

(ARM, Notaris, LL. 235, sense foliar. També és a Notaris, LL. 233, ff. 74-75).